№2064

Евгений Г Каменов

ИКОНОМИКАТА
на
НАРОДНИТЕ ДЕМОКРАЦИИ

★

П. 5402

ЕВГЕНИЙ Г. КАМЕНОВ

БИБЛИОТЕКА В. И. И.
Ех. № 3424 / 2. X. 52.

ИКОНОМИКАТА
НА
НАРОДНИТЕ ДЕМОКРАЦИИ

ДИРЕКЦИЯ НА ПЕЧАТА

БИБЛИОТЕКА „СТОПАНСКА ПРОСВЕТА“ № 6

ИКОНОМИКАТА НА НАРОДНИТЕ ДЕМОКРАЦИИ

Втората световна война предизвика дълбоки икономически, политически и социални промени не само в страните участвували непосредствено във войната, но и в останалите страни. Едва ли има точка от земното кълбо, където да не са се почувствували отраженията на втората световна война. Съветският съюз излезе от войната още по-мощен и по-силен, с увеличена материална сила, с нараснал авторитет, с укрепнало морално-политическо единство на съветските народи. Разгромяването на Германия и Япония — двете главни крепости на фашизма и реакцията в Европа и Азия, отслаби значително антидемократичния и антисъветски лагер. В редица капиталистически страни значително нараснаха демократичните сили, порастна извънредно много влиянието и авторитета на комунистическите партии сред широките трудещи се маси. Колониалните народи се надигнаха на активна въоръжена борба за своето национално освобождение, за отхвърляне империалистическото иго.

Между събитията, свързани с втората световна война особено важно място заема отпадането от системата на капитализма на редица страни: България, Полша, Чехословашко, Югославия, Унгария, Румъния, Албания и тяхното ново развитие по пътя на народната демокрация и социалистическото строителство.

Отпадането на тия страни от системата на капитализма и тяхното ново развитие се яви като резултат на благоприятното стечение на редица обстоятелства: разгрома на германския и италиански фашизъм под ударите на съветската армия и премахването по този начин на главната външно-политическа опора на фашистките и реакционни режими в тия страни; сериозното разстройство на фашистката държавна и военна машина, на военния и полицейски апарат в някои от тия страни през периода на окупацията; пълното дискредитиране на фашистките режим и на управляващата буржоазия в тия страни, на нейните правителства и партии, поради сътрудничеството им с окупатора, поради откритата предателска роля, която те играха през периода на войната спрямо интересите на своите народи; политическото активизиране на масите нарастване на реакционните сили, тяхното сплотяване под ръководството на комунистическите партии в тия страни и богатият революционен опит, който те натрупаха в периода на народоосвободителната борба; нарасналият авторитет на комунистическите партии, поради последователната им борба за народна свобода и независимост, поради активното участие, героичното и доблестно държане на техните членове в тази борба; непосредствената помощ, която оказаха съветските войски за събарянето от власт буржоазно-фашистките клики и за завземане властта от демократичните сили, ръководени от комунистическите партии; парализирането на реставраторските почини на буржоазията, поради присъствието на съветски войски в тия страни в първия период след завземането на властта.

Революционните политически промени, които се извършиха в тия страни, се изразиха преди всичко в отнемането на властта от ръцете на господствуващата буржоазия и установяването на нова народно-демократична власт.

След V конгрес на БКП, въз основа на теоритическата оценка за същността на народната демокрация, дадена от др. Димитров, можем определено да кажем, че народните демокрации се явяват нова форма на диктатурата на пролетариата, което ще рече на властта на работническата класа, намираща се в съюз със селяните и другите трудещи се, в който съюз работническата класа, начело със своя организиран авангард комунистическата партия, играе ръководна роля.

«Народно-демократичната държава, казва др. Димитров в своя доклад, представлява от себе си власт на трудещите се — на огромното болшинство от народа, при ръководната роля на работническата класа. Това значи, първо, че е съборена властта на капиталистите и едрите земевладелци и е установена властта на трудещите се от градове и села, под ръководството на работническата класа; работническата класа като най-напредничавата класа на съвременното общество играе ръководна роля в държавата и обществения живот; второ, че държавата служи за оръдие в борбата на трудещите се против експлоататорските елементи, против всички опити и тенденции, насочени към възстановяване на капиталистическия строй и господството на буржоазията.» «Въплътявайки господството на работническата класа, режимът на народната демокрация може и трябва в дадената историческа обстановка, както вече показа опитът, с успех да изпълнява **функциите на диктатурата на пролетариата** (к. н.) за ликвидирането на капиталистическите елементи и организацията на социалистическото стопанство.» ¹)

Диктатурата на пролетариата по определението на Ленин представлява продължение на класовата борба на пролетариата в нови форми. Това е «класова борба на победилия и взел в своите ръце политическата власт пролетариат, против победената, но неунищожена и неизчезнала, непреставаща да оказва съпротивление, против засилващата своето съпротивление буржоазия.» ²)

Говорейки за народната демокрация др. Димитров казва: «Макар властта на капиталистите и едрите земевладелци да е съборена и имуществото на тези класи да е превърнато в собственост на народа, икономическите корени на капитализма още не са ликвидирани, капиталистическите елементи още остават и се развиват, стремейки се да възстановят капиталистическото робство. Затова придвижването напред към социализма е възможно само като се води непримирима класова борба с капиталистическите елементи за тяхната пълна ликвидация.» ³)

Това е диктатурата, насочена не против всички останали обществени слоеве, а срещу буржоазията, срещу експлоататорските класи. С останалите класи, с непролетарските трудещи се слоеве, работническата класа играе ръководна роля. «Диктатурата на пролетариата е особена форма на класов съюз между пролетариата,

---

¹) Георги Димитров, Политически отчет на ЦК на БКП пред V конгрес на Партията. Вж. сп. «Ново време», год. XXV, кн. 1, стр. 58 и 59.

²) Ленин, Сочинения, т. XXIV, стр. 311.

³) Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БКП, сп. «Ново време», год. XXV, кн. 1, стр. 58.

БИБЛИОТЕКА
И. И.
СОФИЯ

авангарда на трудещите се и многочислените непролетарски трудещи се слоеве (дребна буржоазия, дребни стопани, селячество, интелигенция и т. н.), или болшинството от тях, съюз против капитала, съюз с цел за пълно събаряне на капитала и пълно преодоляване съпротивлението на буржоазията и опитите за реставрация от нейна страна.» ¹)

Класовата диктатура на работническата класа не само не представлява отрицание на демокрацията, но напротив, тя се явява нов и по-висок тип демократична власт. «Това е държава по новому демократична (за пролетариите и бедните изобщо) и по новому диктаторска (против буржоазията)» ²) Другаде Ленин посочва, че пролетарската диктатура означава «демокрация за бедните, за 9/10 от населението и сподавяне със сила съпротивлението на богатите», или «демокрация почти пълна, ограничена само със сподавянето съпротивлението на буржоазията.» ³)

В това отношение пролетарската диктатура се различава съществено от диктатурата на буржоазията и на другите експлоататорски класи. Докато всички други класови държави представляват диктатура на експлоататорското малцинство над експлоатираното мнозинство, диктатурата на пролетариата представлява диктатура на експлоатираното мнозинство над експлоатиращото малцинство.

Демократичният характер на диктатурата на пролетариата се определя още от това, че тя осигурява на трудещите се фактическото ползуване от правата и свободите, които им се признават, както и от това, че тя осъществява такова обществено развитие, което води до пълната ликвидация на експлоататорските класи, а оттам и до пълната, неограничена демокрация.

Историческата роля на диктатурата на пролетариата се изразява в това, че тя осъществява прехода от капитализма към социализма. Това е власт, която трябва да се използува «за организирането на социализма, за унищо-

---

¹) Ленин, Сочинения, т. XXIV, стр. 311.

²) Ленин, т. XXI, стр. 393

³) Ленинский сборник, т. XIV, стр. 266.

жението на класите, за преминаването към общество без класи, към общество без държава.» ¹)

Както казва Ленин пред социалистическата революция, а то значи и пред пролетарската власт стоят много по-сложни и по-трудни задачи, отколкото пред буржоазната революция. «Докато пред буржоазната революция стои само една задача — да помете, отхвърли и разруши всички пътища на предишното общество. . . В съвършено друго положение е социалистическата революция. . . Тук към задачите за разрушение се прибавят нови нечувано трудни задачи — организационни.» ²)

Изпълнението на тия трудни и сложни исторически задачи, които стоят пред народно-демократическата власт, изискват много усилия, провеждането на цяла редица мероприятия във всички области на политическия, стопанския, социален и културен живот на страната.

Особено важно място в областта на тия мероприятия и в посока на тия усилия заемат преобразуванията, които се извършват и предстои да се извършват в икономическия живот на тия страни.

На първо място самата нова народна власт, за да съществува, да преуспява и се развива, се нуждае от своя собствена икономическа основа. Никоя революционна политическа промяна не може да бъде трайна, не може да се утвърди за дълго, ако не бъде съпроводена със съответни промени в социал-икономическия строй, ако не се опре на съответна икономическа база.

Политическата власт се явява надстройка над икономическата структура на обществото, над обществената икономика; когато има несъответствие между икономическата основа и характера на политическата власт не може да съществува втора политическа власт — или икономиката ще се развива и изменя, за да дойде в съответствие с политическата власт, или в противен случай политическата власт е осъдена неминуемо на провал, на изменение.

Капиталистическата икономика се явява основата, върху която се изгражда и развива господството на буржоазната класа, класовата диктатура на буржоазията в

---

¹) Сталин, «Вопросы ленинизма», стр. 117.

²) Ленин, Сочинения, т. XXII, стр. 315.

системата на буржоазна демокрация, или в различни форми и степени на полуфашистка и фашистка власт.

«Формите на буржоазните държави са твърде разнообразни, но тяхната същност е една: всички тия държави така или иначе в края на краищата са непременно диктатура на буржоазията».[1] Във основата на това господство на капиталистическата класа лежи нейното ръководно и господствуващо положение в икономическия живот на капиталистическите страни, благодарение на това, че тя държи в своите ръце средствата за производство.

Това ръководно място на капиталистическата класа в стопанския живот на капиталистическите страни ѝ осигурява ръководна роля и в държавния политически живот на тия страни.

При това положение, повече от очевидно е, че не може да се говори сериозно за трайни политически промени, за окончателно отнемане властта от ръцете на капиталистическата класа, за пълно ликвидиране на нейното господство, без да се засегнат основите на това господство — капиталистическата икономика.

И така, за работническата класа и нейните съюзници се налага с желязна необходимост, за утвърждаване на тяхната власт, за запазване и по-нататъшното развитие на диктатурата на пролетариата, за отнемане възможността на буржоазията да реставрира своята власт — да пристъпят към изменение на икономическия строй, да ликвидират икономическата система на капитализма и в същото време да изградят нова социалистическа система, която да служи като материална база на народната власт.

На второ място — основна задача на пролетарската власт — построяване на социализма, се явява по своето естество задача за извършване дълбоки, коренни изменения в обществената икономика, тъй като не е мислимо построяването на социалистическо общество без изграждането на социалистическа икономика. Понятията «социалистическо общество», «социализъм» не се покриват с понятието «социалистическа икономика», но последното се явява техен основен елемент, тяхна неотделима същност.

---

[1] Ленин, „Държавата и революцията", София, 1944 г., стр 45.

Поради това, построяването на социализма по пътя на народната демокрация неизбежно означава такива дълбоки, основни изменения и преобразувания в обществената икономика, които водят до ликвидиране на капиталистическата икономика и заменяването ѝ със социалистическа.

Народните демокрации, изпълнявайки функциите на диктатурата на пролетариата, осъществяват тоя велик исторически преход от капиталистическата икономическа система към социалистическата.

И така, ако искаме да дадем общо теоретическо определение на икономиката на народните демокрации в настоящия момент, трябва да кажем, че това е икономика на преходен период от капитализъм към социализъм. Това ще рече, че тая икономика се характеризира със своеобразни съчетания на елементи на капиталистическа икономика с тия на социалистическа, при което под ръководството на народно-демократичната държава се осъществява едно непрекъснато развитие и изменение в съотношението на тия елементи с определена и непрекъсната тенденция за нарастване, разширение и укрепване на социалистическите елементи и в същото време за ограничение, стесняване и ликвидиране на капиталистическите елементи.

Картината, която представляват в своето досегашно развитие отделните народни демокрации потвърждава по безспорен начин тази обща характеристика.

Отделните народно-демократични страни, безспорно не се намират на еднаква степен в своето развитие, нито има абсолютно тождество в конкретните пътища и условия на тяхното развитие.

Румъния започна сравнително най-късно провеждането на икономическите мероприятия за стесняване частно-капиталистическия сектор и изграждане и разширение на социалистическия сектор — законите за национализацията на индустрията, транспорта и банките бяха приети от Великото народно събрание едва на 11. I. 1948 г., макар че се предшествуваха от редица отделни мероприятия — национализация на Румънската банка в 1946 г., също така на държавен контрол върху най-едрите търговски банки, начело с «Банка романяска», на основните чуждестранни петролни компании като «Астра Ромини», «Ромини—Американа» и др. такива, както и на най-големия металообработващ и машиностроителен концерн «Малакса». У нас също така се допусна известно закъснение с национализацията, проведена макар и преди румънската, но все пак повече от три години след завземане властта от Отечествения фронт. В Унгария изграждането на новите политически форми и утвърждаване господството на работническата партия протича сравнително по-бавно, а в Чехословашко февруарските събития в 1948 г. изиграха решаваща роля за укрепване народната власт. Развитието на Албания беше затормозено, поради временната намеса на югославските ръководители и тяхната агентура и неправилната насока на стопанското развитие на страната, дадена от тях. Югославия, която рано проведе редица важни мероприятия в посока на новото преустройство на страната, сега се намира в положение на тежко изпитание и сериозна опасност следствие националистическата и враждебна към Съветския съюз и народните демокрации политика на днешните ръководители.

При това, отделните страни с народна демокрация не се намираха напълно на едно и също ниво в своето капиталистическо развитие, в момента на установяването народно-демократичната власт.

Въпреки това обаче можем да отбележим (като оставим настрана Югославия), че както в тяхното целокупно развитие, така и по-специално в икономическото им развитие, страните с народна демокрация следват общи пътища, вървят по една линия, и това ни дава основание да набележим общи елементи, еднакви явления и закономерности в тяхната икономика.

Разбира се, съвършено ненаучно и наивно би било да разглеждаме тези общи черти в развитието на народните демокрации като нещо случайно и да ги обясняваме като проява на «подражание», или на «общи внушения», или на «вмешателство отвън», както вражеската пропаганда се опитва да представи нещата. Напротив, сходството в политическото, социално, културно и стопанско развитие на тия страни е едно напълно закономерно явление. То се дължи на действията на едни и същи причини, на едни и същи обществени закони. То произтича от единната характеристика на народната демокрация като форма на диктатурата на пролетариата.

Изхождайки от общата характеристика на икономиката на народната демокрация като икономика на преходния период, на прехода от капитализма към социализма, ние бихме могли да посочим общите явления и закономерности, които наблюдаваме в икономическото развитие на тия страни.

I. РОЛЯТА НА ДЪРЖАВАТА В ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА НАРОДНИТЕ ДЕМОКРАЦИИ

Не може да се разглежда икономиката на народните демокрации и да се изясняват нейните закономерности, нейната същност като икономика на прехода от капитализма към социализма, без да се изясни ролята и значението на народно-демократичната държава в икономическото развитие и икономическите преобразувания, които се извършват в тия страни.

Политиката, както всички надстройки, веднаж създадеда на определена икономическа основа, активно въздействува не само върху останалите надстройки, но и върху самата икономическа основа. Това основно положение в учението на марксизма-ленинизма важи при капиталистическата държава, важи и при народно-демократичната. При народно-демократичната държава обаче за политиката, за държавата се откриват нови, непознати при капиталистическата държава възможности за активна, творческа намеса в икономическото развитие. Ролята на народно-демократичната държава в икономическия живот се различава основно, качествено от ролята на буржоазната държава.

Преди всичко господството на капиталистическата класа и на нейните класови интереси в буржоазната държава дава определено съдържание на държавната стопанска и социална политика, на нейните цели и задачи. Тя се насочва определено в защита класовите интереси на буржоазията. Тя съдействува за провеждане експлоатацията на работническата класа и останалите трудещи се от господствуващата класа, за осъществяване империалистическите стремежи на финансовия и монополистичен капитал, за ограбване своите и чужди народи от частния капитал, за прехвърляне тежестите на войната и кризите, които са закономерно явление в капиталистическите страни, върху работническата класа и бедното селячество и т. н. «Вмешателството на държавата в икономиката се използува от магнатите на капитала, от представителите на монополистическите обединения в свой користен интерес за получаване на най-големи печалби и усилва противоречията между различните групи на буржоазията.»[1])

По този начин мероприятията на буржоазната държава, нейната стопанска политика се явяват проводници на класовите стремежи и интереси на капиталистите.

Народно-демократичната държава, при която капиталистическата класа е лишена от държавната власт, при която властта е в ръцете на работническата класа, намираща се в съюз със средните и бедни селяни и с други трудещи се, характерът, насоките и задачите на стопанската политика на държавата са диаметрално противоположни на тия на буржоазната държава. Народно-демократичната власт, като власт на трудещите се, на огромното болшинство от народа, провежда политика, ръководена от интересите на това болшинство, на целия народ. Ръководната роля, която се пада в народно-демократичната държава на работническата класа, най-прогресивната класа днес, чийто класови интереси напълно отговарят на общите тенденции на историческото развитие, осигурява развитието по пътя на социализма в общ интерес на всички трудещи се. По този начин народно-демократичната държава, в противсвес на буржоазната държава, въздействува върху икономическото развитие не в интереса на шепа капиталисти, не с оглед на запазване капиталистическата система, но в интереса на огромното болшинство от народа, в интереса на всички трудещи се и с оглед на ликвидиране капиталистическата експлоататорска система и изграждане социалистическата икономика и безкласово общество. По това отношение на народно-демократичната държава към икономическия живот се различава рязко от това на буржоазната държава и същевременно се схожда със съветската държава. По своите задачи и своята роля в икономическия живот, тя отговаря на съветската държава в първия период, периода на прехода от капитализма към социализма.

---

[1]) К. В. Островитянов, «К вопросу об экономической роли советского государства». Ученые записки, Москва, 1947 год., стр. 6.

Капиталистическата икономика постави много тесни рамки на държавната намеса в стопанството и свежда до минимум значението на държавата в тази област. Капиталистическата държава нито си поставя, нито може сериозно да си постави задачата да ръководи и управлява стопанския живот. Икономиката на капиталистическите страни се характеризира с частната инициатива и частнокапиталистическата собственост, с господството на капиталистическата стихия. «В буржоазното общество основното положение на историческия материализъм за първенството на икономиката по отношение на политическата надстройка и обратното въздействие на политическата надстройка на икономическата основа, действува стихийно.»[1]) Буржоазната държава не е в състояние да управлява и ръководи капиталистическата икономика. Тя предоставя «регулирането» ѝ на действието на тия стихийни закони. Тя «само по косвен път въздействува на развитието на икономиката чрез система от законодателни мероприятия, регулиращи отношенията между капиталистите, чрез работническо законодателство, регулиращо отношенията между предприемачи и работници, чрез митническата, данъчна и финансова политика и т. н.»[2]) Изобщо в буржоазното общество «ролята на политиката е много ограничена.»[3]) В периода на домонополистическия капитализъм «стопанската свобода», неограниченото проявление на частната инициатива, свободната търговия и конкуренция се въздигат в принцип, в идеал. Тогава държавата играе ролята на пазач на богатствата и интересите на капиталистите. В епохата на империализма, когато става срастване на финансовия капитал с държавния апарат, опитите на капиталистическите държави за вмесване в стопанския живот се засилват и разширяват. Тези опити са особено характерни за периода на войната, когато капиталистическите държави се намесват и в производството, и в разпределението като вземат върху себе си грижата не само за снабдяването на войската, но се стремят да урегулират продоволствието и на самото население. Същността на това регулиране обаче се свежда до пригаждането на ония клонове от капиталистическата икономика, които имат значение за войната, към нуждите на самата война. Провеждат се такива мерки, които да насочат частния капитал към задоволяване изискванията на военната обстановка, без да се засяга самата капиталистическа система. Тази намеса в края на краищата не е от естество да премахне анархията в производството, да създаде планово ръководство в стопанството и да разреши социалните противоречия на капитализма.

---

[1]) К. В. Островитянов, «К вопросу об экономической роли советского государства», стр. 12.

[2]) К. В. Островитянов, ц. с., стр. 15.

[3]) Вопросы экономики, кн. 10, год. 1948, стр. 94, изказване на А. И. Пашков.

Съвършено друга картина представлява отношението на политиката към стопанството при социалистическата държава. Социалистическата държава не само се намесва най-активно в ръководството на стопанския живот, но тя сама става стопанин, тя става собственик на средствата за производство и поема непосредствено управлението на индустриалните, банкови, търговски и други стопански предприятия.

Участието на социалистическата държава в стопанския живот се характеризира с това, че то е широко, всестранно, обхващащо всички страни на производството, размяната, разпределението и потреблението. То се изразява на първо място в това, че държавата има непосредствено в своите ръце такива решаващи предприятия и средства за производство, като фабриките и заводите, банките, мините, земята, средствата за съобщения, машинотракторните станции, значителна част от сградите и т. н. И всичко това, наред с колхозните и други кооперативни предприятия се организира и ръководи по строго определен план от социалистическата държава.

Но ролята и участието на държавата в стопанския живот при социализма и при капитализма се различават не само по количество, по обем, но и качествено, по същество. «Буржоазната държава със своите мероприятия в областта на икономическата политика може в най-добрия случай само да съдейства на стихийно развиващото се капиталистическо стопанство, или да го тормози, но тя не може съзнателно, по план, да ръководи и управлява стопанското развитие.» ¹) Социалистическата държава

---

¹) К. В. Островитянов, ц. с., стр. 7.

осъществява съзнателно, планово ръководство на целия стопански живот, основавайки се на познаването законите на социалистическата икономика и осветлявайки чрез тях практиката на социалистическото строителство. В социалистическото общество се осъществява единството на политиката и икономиката и социалистическата държава придобива непозната мощ за изменение, ръководство и развитие на икономическите сили на страната. «Единството на икономиката и политиката в съветската държава дава възможност на партията и съветската държава да привежда в движение всички икономически, политически и идеологически фактори, да ги концентрира в единно, могъщо усилие за най-бързо осъществяване на грандиозните задачи на социалистическото строителство. Такава концентрация на всички сили за постигане единна цел е невъзможна при условията на капиталистическия начин на производство, основан на частната собственост на средствата за производство и разкъсван от антагонистични противоречия.» [1])

Народно-демократичната държава още не е социалистическа държава. Изпълнявайки функциите на диктатура на пролетариата, тя осъществява прехода от капитализма към социализма и изграждането на самото социалистическо общество. Но макар да не са още социалистически държави, народните демокрации се отличават коренно от буржоазните държави както по своята същност, така и по отношението им към икономиката. Те наподобяват съветската държава в първия период на нейното развитие, когато тя осъществяваше прехода от капитализма към социализма и провеждаше ликвидацията на експлоататорските класи. А «стопанско-организаторските функции на съветската държава още в първия етап на нейното развитие принципиално, коренно се отличават от стопанско-организационните функции на буржоазната държава». [2]) Преходът от капитализма към социализма коренно се различава от прехода от феодализма към капитализма. «Ако капиталистическата собственост се е създала в недрата на феодалното общество, а буржоазната революция е отстранила препятствията за нейното развитие, то социалистическата собственост почва своето съществуване, своето развитие само след победата на пролетарската революция и създаването на пролетарската държава.»[1] За изграждането на социализма не е достатъчно да се «отстранят препятствията.» Необходимо е да се построи, да се създаде социалистическо общество. Основната задача на буржоазната революция се свежда до това, да се завземе властта и да се приведе в съответствие с наличната буржоазна икономика, тогава, когато основната задача на пролетарската революция се свежда до това, завземайки властта, да се **построи** (к. н.) нова социалистическа икономика.»[2] Това изграждане се осъществява под непосредственото ръководство на държавата.

---

[1]) К. В. Островитянов, ц. с., стр. 12-13.

[2]) К. В. Островитянов, ц. с., стр. 15.

Народно-демократичната държава, пред която стои тази задача, трудна и сложна — да ликвидира капиталистическата икономика и капиталистическите отношения и да изгради социалистическите, несъмнено има отношение към икономиката и икономическото развитие, коренно различно от това на буржоазната държава.

На първо място задачите са коренно различни — на едната да запази капиталистическата социал-икономическа система, а на другата — да я премахне и да изгради социалистическа.

На второ място степента и обемът на тяхното участие и тяхната намеса в стопанския живот са съществено различни. Докато ролята на буржоазната държава в стопанството е твърде ограничена, носи белезите на пасивност и не засяга капиталистическата основа на икономиката, народно-демократичната държава по своето естество и по задачи има твърде активно отношение към стопанския живот, проявява тенденцията за непрестанно и бързо разширение на своето участие и на своята намеса в него и при това засяга дълбоко, коренно капиталистическата система и по-нататък остатъците от капиталистически отношения, като провежда тяхната систематическа ликвидация. Народно-демократичната държава провежда политика на ограничаване и изтласкване капиталистическите елементи от индустрията, търговията, кредита и селското стопанство, тя непрекъснато разширява и задълбочава своето непосредствено участие в стопанския живот, съдействува за развитието на социалистическите елементи за сметка на капиталистическите. В тази насока тя прибягва до решителни, революционни по своя характер мероприятия, като национализации, конфискации и др., до ново строителство в широки, непознати масщаби и т. н.

---

[1] А. Я. Вышински. «Советское государственное право», Москва, 1938, стр. 171.

[2] И. Сталин, «Вопросы ленинизма», 11 издание, стр. 111.

Изобщо дейното участие и намеса на народно-демократичната държава в стопанския живот се явява нейн основен закон. За това участие и намеса възникват нови възможности и условия, каквито буржоазната държава не познава. Опряна на активната подкрепа на широките народни маси и на изграждащата се собствена икономическа база, народно-демократичната държава придобива значителна сила и възможности за действително ръководене икономическия живот и направляване икономическото развитие. На известна степен в нейното развитие става възможно широкото приложение принципите на плановото ръководство на икономиката. Съзнателното ръководство на икономическото развитие тук се осъществява при по-сложна и по-трудна обстановка, отколкото при развитото социалистическо общество, тъй като закономерностите на прехода от капитализма към социализма представляват значителна сложност. Ползувайки се от богатия опит на социалистическото строителство в Съветския съюз, и въоръжени със здравото теоритическо ръководство на марксизма-ленинизма, народните демокрации решително осъществяват тоя труден преход към социализма. Ролята на народно-демократичната държава в това развитие е решаваща.

II. РАЗШИРЕНИЕ НА ОБЩЕСТВЕНИЯ СЕКТОР НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО

Като общо явление във всички страни с народна демокрация, което се явява твърде характерно за тяхното ново стопанско развитие, трябва да отбележим на първо място бързото и значително разширение на обществения сектор на народното стопанство в тия страни. Развитието на обществения сектор в народното стопанство представлява важен момент в развитието на социалистическите елементи на икономиката на тия страни и в същото време главната и най-здрава опора на народно-демократичната власт. Тъй както частно-капиталистическата икономика представлява естествена икономическа база на буржоазния режим, така общественият сектор в народното стопанство (държавни, общински, кооперативни и др. обществени организации, предприятия и имущества) се явява присъща и необходима материална основа на народната демокрация.

Една политика, насочена към защита интересите на трудещите се, политика на борба срещу експлоатацията, политика на преустойване икономиката на социалистически основи, не може да се провежда със съдействието на капиталистическата класа, не може да се опира върху ония икономически сили, чиито жизнени интереси са в рязко противоречие с такава политика. Изграждането на социализма от своя страна означава преди всичко развитие на обществената, социалистическа собственост.

Ето защо ние виждаме още при първите стъпки на народната власт във всички страни да се предприемат действия и мероприятия, насочени към бързото развитие и укрепване на обществения сектор в народното стопанство.

На първо място трябва да отбележим, че народно-демократичната власт в някои от тия страни наследи значителни имущества и предприятия от капиталистическата държава. Тия имущества и предприятия изиграха роля на първа основа на обществено-стопанския сектор, чието развитие и разширение тепърва предстоеше да се извърши.

Така у нас, в резултат на самия акт на 9 септември, в ръцете на народната власт преминаха редица твърде важни стопански предприятия — на първо място тук трябва да отнесем крупното и с решаващо народостопанско значение транспортно предприятие — Български държавни железници, големите държавни минни предприятия, начело с мини «Перник», важните и ръководни държавни банкови институти — Българска народна банка, Българска земеделска банка, Банка «Български кредит», различни държавни индустриални предприятия — Държавните заводи в Казанлък, вагонната фабрика, ж. п. работилници, трамвайно депо, Държавна печатница и др., държавните търговски организации — Храноизнос и др., пощите, телеграфите и телефоните, радиото, държавните земеделски и скотовъдни стопанства — Садово, Кабиюк, Клементина и др., редица общински стопански предприятия, големи площи държавни и общински гори и т. н.

И другите народно-демократични страни наследиха от буржоазната държава редица държавни предприятия: транспортни, индустриални и други.

Всички тези предприятия бяха иззети из ръцете на капиталистическата държава и предадени в ръцете на една истинска народна власт, която ги постави в служба на общонародните интереси, а не в служба на капиталистическата класа, както това беше през периода на буржоазно господство.

През време на буржоазния режим тези предприятия съставляваха неразделна част от общата капиталистическа икономика. Те бяха изградени на основата на капиталистически предприятия и провеждаха политика, насочена към развитието на капитализма, ръководейки се от принципите, от които се ръководят в общи линии и частно-капиталистическите предприятия. В това отношение можем да посочим като твърде характерна тарифната политика на БДЖ, кредитната политика на банка «Български кредит», безогледната капиталистическа експлоатация на работници и служащи в държавните предприятия, хищнически капиталистически методи на разработване мините и т. н. Народният характер на властта, която пос управлението и ръководството на тия държавни предприятия, промени и характера на самите предприятия. Те се превърнаха във важна материална база на новата власт. Тяхната роля, техните задачи се измениха. Те придобиха ново съдържание и станаха качествено нови. Те престанаха да служат на капиталистическата класа и на капиталистическата система и се поставиха в служба на трудещите се и за задоволяване техните нужди и интереси. Те станаха основа за по-нататъшно развитие и укрепване на държавния сектор в стопанството, за осъществяване задачите на новата власт по повдигане общото благосъстояние на народа и за по-нататъшно развитие на народното стопанство по пътя към социализма. Поради това съвършено неправилна е характеристиката, която даде академикът Евгений Варга на държавния сектор в народното стопанство на народните демокрации като «държавен капитализъм», както прочее това беше изяснено и в дискусията по книгата на Варга «Изменения в икономиката на капитализма».

Колкото важни и значителни да бяха тия предприятия и имущества, все пак те не можаха да създадат достатъчна материална база на народно-демократичната власт, тъй като частният сектор беше далече по-мощен и особено в областта на индустрията имаше далече преобладаващо положение. Необходимо беше да се разшири общественият сектор на народното стопанство и по този начин да се укрепи икономическата основа на народната власт — и всъщност ние виждаме още в първите моменти след завземането на властта народно-демократичната държава чрез редица мероприятия да разширява държавния сектор на народното стопанство.

Между тия мероприятия можем да споменем следните:

1. **Конфискациите** на имущества на военно-престъпниците, сътрудниците с окупатора, проводниците на престъпната фашистка политика и виновниците за народните нещастия. Във всички тия страни бяха взети строги мерки за наказание на провинените в такава дейност лица. Последните бяха предадени на народни съдилища и наред с другите санкции срещу тях се приложи и конфискация на имуществата им. Тези мерки засегнаха не малък брой от представители на крупната буржоазия: индустриалци

банкери, едри търговци и земевладелци, които през периода на войната проявиха своята противонародна дейност и показаха истинския си предателски лик. По този начин в ръцете на държавата минаха не малък брой индустриални, банкови и други предприятия. Особено широк обсег имаха тоя род мерки в някои страни, като в Югославия, у нас, Чехословашко, Полша. Към това трябва да прибавим и конфискациите на имуществата на немци, италианци и др., извършени в някои от тия страни и преди всичко в Полша и Чехословашко.

Така, в Чехословашко още в първите дни след свършване на войната беше издаден декрет за предаване в ръцете на държавата индустриалните предприятия, акционерни банки и застрахователни дружества, които са принадлежали на немци, унгарци, или пък на провинени в предателство към родината чехи и словаци. В резултат на тази мярка станаха държавни повече от 1900 индустриални предприятия, почти всички банки и застрахователни дружества. Подобни мерки бяха взети и по отношение на немските и унгарски чифликчии, а също така и по отношение на чешките и словашки земевладелци, които са сътрудничели с окупатора. Достатъчно е да се отбележи, че в резултат на тия мерки в ръцете на държавата преминаха 1.200 хектара горска площ, съставляваща повече от 25% от цялата горска площ на страната, както и значително количество обработваема земя, която послужи за оземляване на хиляди безимотни и малоимотни селяни. [1])

В Полша изселването на немците от новоприсъединените западни области, както и конфискациите дадоха в ръцете на държавата голям брой предприятия и значителни имущества.

2. В някои страни бяха взети специални мерки срещу **незаконно забогателите** през войните, срещу спекуланти и други подобни категории лица и в резултат на това бяха иззети значителни имущества, които увеличиха патримониума на държавата.

3. Важна и твърде характерна проява в политиката на народните демокрации за разширение на обществения сектор на народното стопанство, за увеличаване стопан-

---

[1]) Н. И. Медведев, «Новая Чехословакия», Москва, 1947 г., стр. 14-17.

ската мощ на държавата, са огромните **нови строителни инициативи и мероприятия.** Във всички народни демокрации наблюдаваме усилено строителство от страна на държавата и общините, изразено както в разширение и подобряване на съществуващите държавни предприятия и организации, така и в изграждането на редица нови предприятия и стопанства. Във всички тия страни кипи усилен строеж на нови големи фабрики, заводи, електроцентрали, строят се нови ж. п. линии, създават се държавни търговски предприятия и т. н.

В това отношение заслужава да се подчертаят големите и постоянно увеличаващи се суми, които тия страни отделят за инвестиции, големите капиталовложения, които се правят.

Така в **Полша**, според държавния инвестиционен план за 1948 г., се предвидиха 149 милиарда злоти за инвестиции, от които 85 милиарда за постройка на съвършено нови индустрии и за разширение и подобряване на съществуващите досега, за възстановяване на разрушените; 47.6 милиарда за съобщения — ж. п. линии, пристанища, водни и сухоземни пътища; 21.8 милиарда за земеделски инвестиции, 39.4 милиарда за жилищни строителства и преди всичко за работнически жилища.

В **Албания** — по двегодишния стопански план 1949—1950 г. се предвижда постройка на големи захарни заводи, фабрики за вълнени тъкани, големи текстилни и кожарски комбинати, памучни фабрики, петролни рафинерии и др. Машините за тия огромни строежи ще бъдат доставени от Съветския съюз. До края на 1948 година има построени 10.000 сгради, две ж. п. линии, много пътища и мостове; край Тирана е запланиран строеж на голяма хидроцентрала на планината Даити и много фабрики. Запланирано е да бъдат построени 100 образцово електрифицирани села, строителството на които ще завърши през 1950 година.

По плана за 1948 г. **Румъния** предвиждаше инвестиции в размер на 22.422.107.500 леи, включващи построяването на важни индустриални и други обекти.

В **Унгария** през първата година на плана са инвестирани 2.498 милиона форинта, а за целия период на плана (от 2 г. и 5 м.) са вложени 8.300 мил., вместо предвидените 6.500 милиона флорини. Най-главни инвестиции са фабриката, преработваща боксита, в Диошдйор и Озд, 2 завода за приготвяне на рудата, нов завод за производство на сурово желязо и фероманган, разширение на всички заводи от тежката индустрия, реорганизиране и възобновяване на електрическите заводи Гакз, които са едни от най-големите в Европа, обзавеждане на автомати за производство на балони във фабрика Едйешюлт Изо, електрическата централа в Магра и пр.

В **Чехословашко** по двегодишния народостопански план бяха предвидени 70 милиарда крони капиталовложение, а в действителност през двегодишния период бяха извършени капиталовложения в размер на 77.5 милиарда крони, или с 7.5 милиарда крони в повече от предвидения план. Планът предвижда строежа на заводи за печатарски машини, съчмени лагери, електромотори, електро-технически апаратури, кабели, телефонно-телеграфни съоръжения, ламарина, тръби, мебелни фабрики, фабрики от хранителната индустрия и др. Повечето от тия предприятия са в строеж, а някои вече са влезли в действие[1]) По новия петгодишен народостопански план се предвижда инвестирането на нови 336 милиарда крони, или над 2.000 милиарда лева. От тези суми към 30% ще бъдат изразходвани за подобрение и възстановяване на сегашните фабрики и заводи, а останалата сума ще послужи за създаване на нови големи модерни заводи.

В **Югославия** по петгодишния народостопански план се предвижда създаването на редица нови индустриални предприятия, електроцентрали, заводи за производство на камиони, трактори, строителни машини, хидротурбини, електромашини и др. Изпълнението на мероприятията по народостопанския план в Югославия среща сериозни затруднения поради антисъветската и националистическа политика на днешните югославски ръководители, поради тяхното решително отстъпление от марксизма-ленинизма и погрешната им стопанска политика. Извършеното от югославските народи през първите години по изпълнението на плана все пак даде в резултат построяването на редица държавни индустриални предприятия, разширяване на железопътната мрежа и други.

У нас се предприе с широк размах строежът на цяла система от язовири, на редица нови ж. п. линии, на нови електроцентрали, заводи, дори цял нов индустриален град (Димитровград), разширяват се и се преустановяват съществуващите предприятия по широк план за уедряване на нашата индустрия, организират се крупни земеделски стопанства, скотовъдни и птицевъдни ферми и пр. Местните народни съвети от своя страна строят индустриални предприятия от местно значение, фурни-комбинати, кланици, хладилници и пр., организирват се ферми, зеленчукови и други стопанства. А в големите градски центрове стопанската дейност на народните съвети обхваща крупни строежи — мощни електроцентрали, топлоцентрали, заводи, трамваи и пр. Само за годините 1947 и 1948 в нашето народно стопанство са вложени 75 милиарда лева. Към тази сума трябва да прибавим 25 милиарда капиталовложения в частния сектор, или общо 100 милиарда лева. През периода на двегодишния план се завършиха 10 електроцентрали, а в началото на 1949 г. и голямата топлоелектрическа централа ТЕЦ «Надежда». Изградиха се редица нови индустриални предприятия, между които по-важни са: циментовият завод «Вулкан» с 200 хиляди тона капацитет, фабрика «Горхим» за суха дестилация на дърва, карбитна фабрика «Елхим», фабрика за каучукови изделия, три дървопреработвателни, една макаронена и други. Чрез разширение и реконструкция на съществуващите предприятия се изградиха инструментален завод, фабрика за месингови изделия, завод за машинни резервни части, оловен завод, 12 гатерни фабрики, 3 текстилни и др. Доставиха се нови 600 трактора и 110 вършачки, построиха се четири нови ж. п. линии: Сомовит—Никопол, Самуил—Силистра, Перник—Волуяк и Ловеч—Троян, а се намират в строеж други няколко линии: Враца—Оряхово, Лясковец—Златарица и Макоцево—Сопот. В строеж са и редица важни обекти, които ще бъдат завършени през настоящата петилетка, като язовирите «В. Коларов» «Росица», «Г. Димитров», «Тополница», 15 електроцентрали, азотно-торов, слаботоков, силнотоков заводи, фабрика за ултрамарин, дървопреработвателни комбинати, плодокомбинати и др. В такива недовършени обекти до края на 1948 г. са вложени вече кръгло 45 милиарда лева. 1)

---

[1]) «Внешна торговля». № 1, 1948 г., Москва.

---

1) Д. Терпешев, Петгодишния държавен стопански план, Доклад, изнесен на 23.XII.1948 г. пред V конгрес на БКП.

По петгодишния план се предвиждат капиталовложения в размер общо на 425 милиарда лева, от които 6.2% за добивната промишленост, 17.7% за индустрията, 17.5% за селското стопанство, 22% за транспорта и т. н. По-важни обекти, които ще се завършат през петгодишния период са: големите електроцентрали: ТЕЦ «Марица II», ТЕЦ «Марица III», «Република», «Перник I», «Росица 2», «Васил Коларов», «Тополница», «Георги Димитров», «Бели Искър», «Пасарел» и др.; обогатителни инсталации за мед, за олово, за въглища, промивна инсталация за каолин и др.; важни индустриални предприятия: оловно-цинков завод, завод за черна металургия, 3 завода за строителни машини, два завода за инструментални машини, завод за тракторни и автомобилни части, 3 завода за земеделски машини, 2 завода за железни конструкции, азотноторов, коксов, содов заводи, завод за целулоза и други.

Значително разширение на държавно-стопанския сектор се получава и по пътя на организирането на редица нови търговски транспортни и други подобни държавни предприятия. Във всички народодемократични страни държавата взе в свои ръце изцяло или почти изцяло външната търговия и по този начин един важен народостопански фактор мина в ръцете на държавата. Организираха се крупни търговски предприятия и обединения, които на първо място взимат в своите ръце търговията на едро, а постепенно държавата, местните съвети и общини разширяват и своето участие в търговията на дребно. Така у нас предприятия като Нармаг, Хоремаг, Обединението за облекло и обувки, това за колониални стоки и др. разширяват значително своята дейност. Подобни организации и предприятия се изграждат и в другите народнодемократични страни.

Едно твърде важно и характерно за народните демокрации държавно мероприятие се явява организирането на машинотракторни станции, като държавни стопански мероприятия. Такива има не само у нас, но и в останалите народнодемократични страни. Нашите 70 МТС разполагат с повече от 4.000 трактора и с друг машинен земеделски инвентар. В Полша през 1948 г. тракторният парк се е увеличил на 14.500 трактора, от които 13.300 са придадени към държавните стопанства и 1.150 към машинотракторните станции. В Румъния, където организирането на тези станции почна по-късно са изградени вече 130 машинотракторни станции, 2 големи работилници за поправка на едрия земеделски инвентар и други по-малки. В Албания също се започна организирането на машинотракторни станции, които от 7 през 1947 г. се увеличиха на 25 през 1948 г. и вече разполагат с 350 трактора и други земеделски машини, докато през 1947 г. е имало всичко 4 трактора останали от преди войната.

Машинотракторните станции представляват не само широк терен за собствена стопанска дейност на държавата, но, което е по-важно, осигуряват ѝ възможността за ефикасна намеса и ръководство в земеделското стопанство, създават материална база за интензифициране и оедряване на земеделските стопанства, за тяхното насочване по пътя на кооперирането и социалистическото развитие.

Всички тия мероприятия, представляващи значително развитие и разширение участието на държавата в икономическия живот като самостоятелен стопанин, представляват от себе си един двустранен процес. Не само процес на разрастване на държавно-стопанския сектор, но в същото време процес на притесняване, изместване и ликвидиране на частно-капиталистическия сектор във всички тия твърде важни области на народното стопанство. Това се отнася не само до такива мероприятия като създаването на държавни монополи, конфискации на имущества и предприятия и пр., но също така и до случаите на новите държавни инициативи, строежи и мероприятия, които на пръв поглед не засягат пряко частно-капиталистическия сектор, но които неизбежно имат за резултат изместването на тоя сектор от държавния. Чрез системата на разпределение на строителни материали, на сурови материали, на стоки, на работна ръка и пр., по пътя на конкуренцията и пр. тия нови държавни предприятия дават неизбежно своето отражение и върху частно-капиталистическия сектор, като стесняват неговата база и набелязват перспективата за по-нататъшното му ограничаване и евентуално пълно ликвидиране.

4. Значително разширение на държавния стопански сектор се получи чрез въвеждането режима на **държавен монопол** в някои важни клонове на народното стопанство. Такъв е случаят у нас с монопола на застрахователното де-

ло, тютюневия монопол, спиртния монопол, монополните права на държавното издателство, монополните права на държавната организация по храноснабдяването (бивш «Храноизнос») и други.

5. **Национализации**. Най-решителното и с най-важни последици разширение на обществения сектор в народното стопанство във всички страни с народнодемократичен режим се явява национализацията на едрите индустриални предприятия наред с национализацията на банките, мините и някои други предприятия.

Национализацията на капиталистическите индустриални, банкови, минни и други предприятия се явява една от най-революционните мерки и същевременно една от най-важните стъпки по пътя на развитието на социалистическите елементи в стопанството, по пътя на трансформирането на капиталистическата икономика в социалистическа. Без такъв революционен акт не може да се направят сериозни крачки напред в осъществяване на тоя преход от капиталистическата към социалистическа икономика, не може да се постигне сериозно стесняване базата на частния капитал. За това всички страни с народна демокрация — едни по-рано, други по-късно, но все пак всички без изключение пристъпиха към такъв род мерки.

При това трябва да се отбележи, че проведените в народнодемократичните страни национализации се различават принципиално от някои национализации, които се проведоха в отделни капиталистически страни в Англия, Франция и др. Независимо от различните условия, при които се извършиха национализациите в отделните народнодемократични страни, независимо от нюансите които могат да се отбележат в разрешението на въпроса за обезщетенията, национализациите във всички тия страни имат един общ белег: те действително осъществяват превръщането на частно-капиталистическите предприятия в общонародна собственост и ликвидиране в значителни размери на частния капитал, трансформирането му в обществен. Национализациите, извършени в Англия предвиждат такова сигурно, богато обезщетяване на бившите собственици — частни капиталисти че мнозина с право разглеждат тия национализации като акт за осигуряване и превръщане в лесноликвидна форма на частните капитали, вложени в тия не дотам рентабилни и мъчно ликвидни капиталистически предприятия, каквито бяха, например, каменовъглените мини и др.

«Така например в Англия на притежателите на акции от електрическите предприятия е била дадена компенсация в размер на 450 мил. фунта стерлинги. Тази сума е била изчислена въз основа на борсовия курс на акциите преди национализацията. По подобен начин е бил определен размерът на компенсацията на собствениците на подлежащите на национализация транспортни предприятия в сума от 1.035 фунта стерлинги. Това означава, че собствениците на акции не са претърпели никаква загуба. Разпределението на националния доход почти не се мени.» [1])

Съгласно законите за национализация в народно-демократичните страни, предвижда се лишаването от право на обезщетение на известни категории собственици — на колаборационисти, провинени в предателство, в сътрудничество с фашистката власт и марионетъчните правителства, а в страните победителки — Полша, Чехословашко, Югославия безвъзмездно се отчуждават също така и предприятията на поданици на победените страни: на германци, италианци и др. Вън от това в случаите, когато се предвижда заплащането на обезщетение, неговият размер е такъв, че да не се даде възможност на бившите собственици-капиталисти да получат под формата на обезщетение онова, което са ограбили от трудещите се и са натрупали като капитал чрез формите на жестока и безчовечна експлоатация.

Ето и по-конкретни данни за извършените национализации в отделните народно-демократични страни:

В **Чехословашко** още през 1945 г., бе проведена национализация на едрата индустрия и на други важни стопански отрасли в индустрията. Тази национализация не беше обща. И след тази национализация, капиталистическият сектор владееше повече от 1/2 от производствената мощ. (в хранителната, печатарската и някои други отрасли на индустрията). Твърде незначителна беше национализацията и в строителната индустрия. Национализацията засегна също така и банките и застрахователните дружества. В резултат на конфискациите и национализациите в края на 1946 г. в Чехословашко според официални данни в ръцете на държавата минават повече от 3.000 едри и средни предприятия, обхващащи 61% от всички работници, заети в индустрията. Относителното тегло на производството на национализираната индустрия към началото на 1947 г. съставляваше вече повече от 70%. При това трябва да се отбележи, че в числото на национализираните предприятия практически влязоха почти всички заводи и фабрики, принадлежащи на чуждия капитал, или намиращи се в сферата на неговото влияние. Поради това чрез национализацията се създадоха необходимите условия за отстраняване на чуждия капитал от чехословашкото народно стопанство, за осигуряване истинската независимост на Чехословашко и за укрепване на народно-демократичния режим в страната. ¹)

---

[1]) Е. Варга, Демокрация нового типа, сп. «Мировое хозяйство и мировая политика», кн. 3, 1947 г., стр. 5.

Можем съвършено определено да заявим, че национализацията и останалите стопански реформи в Чехословашко имаха голямо значение за правилното политическо развитие на страната, за успешното отбиване удара на реакцията и за по-нататъшното настъпление на демократичните сили през февруарските събития от 1948 година. След тия събития новото правителство разшири индустриализацията, като обхвана всички индустриални предприятия с повече от 50 работника, със законите приети на 29 април 1948 г., а със законите за национализация, приети на 5 май с. г. се национализираха печатарските предприятия, гостилничарски и хотелиерски предприятия, водолечебни курорти и пътнически бюра. Някои отрасли като производство на лекарства, спиртни напитки и т. н. бяха национализирани изцяло, в отделни отрасли беше установена граница на национализацията не по броя на работниците, а по техническите показатели и по мощността на производството. Новият закон съдържа и едно важно постановление: в случай, че в бъдеще някое ненационализирано капиталистическо предприятие надмине установените за него размери, то ще бъде национализирано. Това разпореждане на закона поставя фактически граници за развитието и разширението на частно-капиталистическите предприятия. С това се ограничават възможностите на капиталистическия сектор да расте и следовател

---

¹) И. Н. Медведев, «Новая Чехословакия», стр. 17-18.

но цялата тежест на стопанското развитие се слага върху обществения сектор.

В **Полша** държавният индустриален фонд се увеличи на първо място вследствие конфискуването на индустриалните, минните, транспортните, банкови, осигурителни и търговски предприятия, бивша собственост на Германия или на германски поданици. Със закона от 3 януари 1946 година бяха национализирани и голям брой предприятия принадлежащи на полски граждани, като национализацията обхвана изцяло всички ключови отрасли на промишлеността: металургическа, химическа, електродобивна индустрия, каменовъглена, машиностроене, предприятия за добиване на кокс, както и петролна индустрия, индустриални мелници и рафинерии, големи и средни текстилни предприятия, печатници и др. Бяха национализирани всички индустриални предприятия, които могат да използуват труда на повече от 50 работника на смяна. По този начин в ръцете на държавата и кооперациите минаха повече от 3.500 едри и средни промишлени предприятия. Процентът на дребната частна индустрия и на занаятите в общото промишлено производство не е повече от 15%.

В **Унгария** с декрет от 20 декември 1945 г. бяха национализирани каменовъглените мини и юзините за карбитно електричество; със закона от 1946 г. — електрическите юзини; с декрет от 28 ноември 1946 г. са национализирани най-главните предприятия от тежката индустрия; през 1947 г. бяха национализирани банките, а с решение на правителството от 23 март 1948 г. се национализират всички индустриални предприятия с повече от 100 души работници, както и някои предприятия с по-малък брой работници, които имат важно народостопанско значение. Законът за национализацията на тия предприятия обхваща 641 предприятия с 166.900 работници. В резултат на национализацията се получава това, че в национализираните предприятия работят 73.8% от всички индустриални работници в Унгария 5.8% в общинските предприятия. В кооперативните и други предприятия от некапиталистически характер 1.5%, в смесени унгаро-съветски предприятия 3.6% и останалите 15.3% работят в частните предприятия, които имат по-малко от 100 работника и не са национализирани. Участието на държавата в различните индустриални клонове е следното: желязо и метална индустрия — 92.5%, в машинната индустрия — 87.6%, електрическата индустрия — 88.7%, кожарската индустрия — 93.5%, предачна и тъкачна индустрия — 78.8%, хранителната индустрия — 73.7% и т. н.

След национализацията на индустриалните предприятия, които имат над 100 работника, станало на 26 март 1948 г. 80% от унгарската индустрия се намира в ръцете на държавата. Национализирани бяха и големите банки, които владееха повече от 60% от унгарската индустрия. С тези постижения, осъществени при извънредно трудни условия се постави здрава обществено-стопанска основа, за да се премине към плановото строителство.

В **Албания** национализацията се проведе на етапи в периода от 24 април 1946 г. до 20 октомври 1947 г., като последователно бяха национализирани всички предприятия за строителни материали, аптеките, печатниците, фабриките за зехтин, сапун и кожи, фабриките за макарони и ориз, техническите работилници, циментената фабрика, фабриките за обуща, шивашките машини и фабриките за бонбони. Непосредствено след освобождението през 1945 г., народната власт гласува закон, с който да национализира абсолютно всички подземни богатства, като петрол, битум, мед, хром, каменни въглища, желязна руда и пр.

Твърде интересно мероприятие представлява национализацията — изземването на стадата. Поради голямото значение на скотовъдството в народното стопанство на Албания и с оглед да бъде модернизирано и развито понататък, със закон от м. май 1948 г. бяха национализирани всички стада с повече от 400 глави добитък, а също така и стада с по-малък брой добитък, ако стопаните нямат необходимите условия за отглеждането им. При това, интересно е да се отбележи, че национализацията на стадата се извърши без заплащане. В резултат на тая национализация в ръцете на държавата минаха повече от 400 хиляди глави добитък.

В **Югославия** през август 1945 г., временната народна скупщина прие закон, с който се отменят чуждестранните концесии, включени в разработка на подземните богатства и предаде тия богатства в собственост на държавата. През септември 1946 г. бяха национализирани всички големи акционерни банки и цялата финансова и кредитна система беше реорганизирана в съответствие с нуждите на плановото стопанство. Със закон от 6 декември 1946 г., се национализираха всички частно-стопански предприятия, имащи общонародно и републиканско значение в промишлеността, транспорта, строителството и търговията на едро. Тази национализация засегна предприятия от 42 различни клона на народните стопанства. Ново разширение и оточняване на национализацията се извърши със закона от 29. IV. 1948 година, в резултат на който броят на национализираните предприятия стигна цифрата 3.100, като незасегнати от национализацията останаха главно индустриални предприятия със занаятчийски характер. В настоящия момент обаче борбата за понататъшно ограничаване капиталистическите елементи и разширяване на обществения сектор в народното стопанство, благодарение погрешната троцкистко-националистическа политика на днешните югославски ръководители, или никак не се води, или се насочва съвършено по неправилни пътища. Това е особено вярно за борбата срещу капиталистическите елементи в селото, принципиалните грешки, по която бяха посочени на югославските ръководители още в резолюцията на Коминформбюро.

Румъния сравнително най-късно пристъпи към национализирането на капиталистическите предприятия. До гласуването на новата народно-републиканска конституция беше проведена само национализацията на Румънската банка в 1946 г. и беше въведен държавен контрол на най-едрите търговски банки, начело с банка Руманяска, на главните чуждестранни петролни компании, като: Астра-Ромъна, Ромъна-Американа и др., а също така и на големия металообработващ и машиностроителен концерн (Малакса).

С конституцията, гласувана на 12 юни 1948 г. се обявиха за държавна собственост (по подобие на българската конституция) всички подземни богатства, минни залежи, водите, източниците на природна енергия телеграфите и телефоните и радиоразпръскването. Едновременно с това Парламентът гласува на 11 и 12. VI. 1948 г. законите за национализацията на индустриалните, минните, банковите, осигурителните и транспортните предприятия. Национализацията засегна петролната, металургическата, текстилна, химическа, кожарска, книжна, стъкларска и редица други индустрии. Изобщо румънската национализация има много широк обсег.

Съгласно законите за национализацията на румънската държава бяха предадени 20 металургически завода, 112 металообработващи предприятия и фабрики, 20 каменовъглени компании, 25 нафтови и газопромишлени акционерни дружества (в това число и крупните чуждестранни нафтови компании), 152 завода за строителни материали, 70 химически предприятия, 151 текстилни фабрики. Национализирани бяха също 10 частни ж. п. пътища, 4 параходни дружества, 352 морски и речни съда, 15 застрахователни дружества и всички търговски банки. В началото на ноември 1948 г. Министерският съвет одобри указите за национализирането на кинематографическата индустрия, търговията с кинематографически произведения, както и на кинотеатрите.

У нас национализацията на индустрията се проведе сравнително късно — едва в края на 1947 г., но пък затова обхвана почти в цялост всички важни клонове от индустрията и всички по-значителни предприятия, като беше проведен принципът на цялостното национализиране на редица индустриални клонове и наред с това национализирането на редица предприятия чрез конкретното им посочване в поименни списъци. Докато преди национализацията 83.6% от индустрията у нас се намираше в ръцете на частния капитал и само 6.4% в ръцете на държавата и общините, сега повече от 95% от индустрията мина в ръцете на държавата.

Няколко дена след национализирането на индустрията се извърши национализация и на частните банки, като едновременно с това се проведе основна реорганизация на нашата банкова система.

Важно допълнение на мероприятията по национализацията у нас съставлява принудителното откупване от държавата на тракторите и другия едър машинен земеделски инвентар, както и отчуждаването на едрата градска собственост. Първото създаде материалната база за изграждане на държавните машинотракторни станции (МТС), а второто — за създаване на значителен държавен жилищен фонд.

С всички тия мероприятия държавният сектор в народното стопанство изведнаж се разшири извънредно много и доби решително надмощие в целия народостопански живот. В същото време, през тия реформи с революционен характер се подкопаха из основи икономическите позиции на буржоазията и се откри широко пътя за развитието на нашата страна към социализъм.

Това позволи да се пристъпи към основна реорганизация на нашата индустрия. В тази насока изградените по браншове индустриални обединения ще изиграят решаваща роля. Разбира се, сравнително низкото досегашно ниво на нашата индустрия се явява неблагоприятно условие при разрешаване проблемите за нашата индустриализация, но очевидно при новите условия темповете ще се ускорят и масщабите ще се разширяват непрекъснато.

По пътя на това икономическо развитие и чрез тия реформи, новата държава в народнодемократичните страни взе в свои ръце командните предприятие в индустрията, мините, банките, транспорта и отчасти в търговията. Тя се оказа опряна на здрава, солидна, собствена икономическа основа. Всичко това дава огромна сила и крепкост на народно-демократичните режими и открива широки възможности за творческа дейност във всички области на стопанския, политически, социален и културен живот на тия страни. В резултат на национализациите и другите мероприятия за разширяване държавния сектор в народното стопанство, социалистическите елементи в икономиката на тия страни получиха превес над капиталистическите и съществено се измениха някои от основните закономерности в тая икономика.

Вън от това като характерен белег в икономическото развитие на тия страни трябва да отбележим ясната тенденция за по-нататъшно развитие и разширение на общонародната собственост, на участието на държавата в народното стопанство за по-нататъшно съкращаване на частно-капиталистическите елементи, стесняване на тяхната икономическа база. Тази тенденция се проявява много ярко в областта на новото държавно строителство на навлизането на държавата в нови и нови области на народното стопанство.

6. Друг важен дял от обществено-стопанския сектор в народното стопанство на народните демокрации съставлязат **кооперативните стопански предприятия.**

При новите режими се внесоха съществени промени и в кооперативния сектор. Премахнаха се редица пречки, които спъваха развитието на кооперативното дело при старите буржоазни режими, кооперативните организации бързо нарастват по брой на членовете, разширяват дейността си, активизират се, поставят им се нови задачи, навлизат в нови области и поемат изпълнението на редица важни стопански мероприятия. Кооперациите се включват все по-здраво в общата система на обществено-стопанския сектор и стават важен елемент в провеждането на стопанската политика и в изпълнението на стопанските и социални задачи, които стоят пред новата народна власт.

Характерът и ролята на кооперацията се определя в голяма степен от общата система на социал-икономически отношения, от господствуващия начин на производство и условия за развитие. При господството на капиталистическата икономика и на капиталистическата държава, ролята, функциите и възможностите на кооперацията са едни, а при режима на народната демокрация и в икономиката на прехода от капитализма към социализма са съвършено други.

В буржоазната държава при господството на капиталистическата икономика, функциите на кооперацията и нейните възможноси са твърде ограничени. Напразни и дори твърде опасни са илюзиите, които създават различните буржоазни и дребно-буржоазни идеолози на някакъв кооперативно-социалистически строй, на преобразяване капиталистическата икономика в кооперативно-социалистическа по мирен път, чрез развитието на кооперацията и пр. При господството на капиталистическата икономика кооперацията се явява един придатък към тая икономика, подчинява се на нейното господство и нейните закономерности. «Постижимите подобрения чрез кооперациите — казва Ленин — са ограничени в крайно тесни граници дотогава, докато средствата за производство и размяна остават в ръцете на класата, експроприацията, на която е главната цел на социализма.»

При капитализма кооперацията произвежда стоки за пазара, ако се касае за производителна кооперция, или върши размяна на стоки, ако се касае за потребителна кооперация, подчинявайки се и в двата случая на законите на капиталистическото стоково стопанство. Наред с това обаче кооперацията съдържа елементи, които откриват пътя за нейното включване в системата на социалистическите стопански отношения при наличността на съответни политико-икономически изменения. Това е колективния начин на производството и търговия, това е борбата срещу капиталистическите отношения и превъзпитанието на масите в дух на колективизъм, сътрудничество и пр.

Развитието на кооперациите в рамките на буржоазната държава е спъвано, ограничавано. То се изправя пред редица пречки, пред законодателни ограничения, административни мерки и икономически натиск от страна на капиталистите, като с всичко това се внася разединение, разстройство и сериозни трудности в развитието на кооперациите. У нас беше предприета истинска хайка срещу прогресивните кооперативни деятели, подлагаха се на полицейски терор и преследвания и по указание на полицията, въз основа на закона за държавен надзор върху дружествата и сдруженията, Министерството на вътрешните работи отстраняваше директори, председатели и членове на управителни съвети на кооперации, полицията и администрацията се вмесваха в изборите за ръководства на кооперативните организации и съюзи и по тоя начин създадоха сериозни пречки за развитието на кооперативното дело у нас. Реакционните и фашистки елементи, които се настаняваха на ръководни места в кооперативните организации поставяха кооперациите в услуга на капиталистическата класа, отклоняваха ги от техния правилен път и провеждаха чрез тях политиката на господствуващата капиталистическа класа, изтръгваха напълно антикапиталистическото жило на тия организации и ги превръщаха в обикновен придатък на капиталистическата система. Кооперациите им служеха също така за лично охранване, за осъществяване на техните лични и кариеристични домогвания. Всичко това тормозеше сериозното развитие на кооперациите през периода на буржоазно-фашистката диктатура.

След отнемането властта от ръцете на капиталистическата класа и установяването на народно-демократична власт, условията за развитие на кооперациите, тяхната роля и функция се измениха коренно. Новата власт не само отстрани всички пречки, които съществуваха в миналото за развитието на кооперативните организации, но и взе специални мерки за улесняването, насърчаването и подпомагането им. Създадоха се условия за мощно развитие и подем в кооперативното движение. Пред него се поставиха нови важни задачи във връзка с преустройството на икономиката на народните демокрации, за осъществяване прехода от капитализма към социализма. Кооперативният апарат се привлече към активно участие в разрешаването на редица задачи от областта на производството, размяната, кредита и пр. Като некапиталистически организации, съдържащи всичките елементи за включването им в социалистическия сектор на стопанството, кооперациите се явяват важен фактор в стопанското преустройство на народните демокрации. При новите условия кооперациите не са принудени да се приспособяват към капиталистическата конкуренция, а се впрягат организирано и съзнателно за осъществяване общата стопанска политика на народно-демократичната държава, за всестранното повишение производителните сили на страната и повдигане общото благосъстояние, за внедряване социалистическите елементи в народното стопанство и изместване на капиталистическите

Още в 1922 г. Ленин посочва ясно новите възможности и новите задачи на кооперацията. «Наистина, властта на държавата върху всички крупни средства за производство, властта на държавата в ръцете на пролетариата, съюза на този пролетариат с много милиони дребни и най-дребни селяни, осигуряването на този пролетариат ръководството по отношение на селячеството и т. н. — нима това не е всичко, което е необходимо за това, че от кооперацията, само от едната кооперация, която ние по-рано третирахме като търгашеска и която от известна страна имаме право да третираме по същия начин сега при НЕПА, нима това не е всичко необходимо за построяване на пълно социалистическо общество? Това още не е построяване на социалистическо общество, но това е всичко необходимо и достатъчно за това построяване.»

За всички народни демокрации е характерно от една страна бързото разрастване на кооперативното движение и от друга страна поемането от него на твърде важни функции и задачи във връзка с изпълнението на народостопанските планове и осъществяване стопанската политика на тия страни, политиката на построяване социализма.

Характерни явления в развитието на кооперативното дело в страните с народна демокрация е изграждането на единно кооперативно движение, начело с общ ръководен център. Така у нас се изгради Централният кооперативен съюз със своите районни и местни кооперативни организации, в Чехословашко със закона от началото на 1948 година се извърши подобна реорганизация на кооперативното движение, което се възглавява от Централния съвет на кооперациите, който замества съществуващите дотогава различни кооперативни съюзи, а по-надолу се изграждат областни и околийски кооперативни съвети, включени в тяхната система от всестранни кооперации по места. В Румъния се изгради Националния кооперативен институт с поделения областни кооперативни съюзи, свързани от своя страна най-тясно с местните кооперации и т. н.

Тази единна кооперативна система дава възможност за планово ръководство и развитие дейността на кооперациите. С оглед на задачите, които се поставят пред кооперациите при новата планова икономика това преустройство на кооперациите има изключително важно значение.

Ръстът и значението на кооперациите в икономиката на народните демокрации може да се види от следните данни:

В Чехословашко Централният съвет на кооперациите обединява приблизително 15.000 кооперативни сдружения и около 30 различни кооперативни съюзи и търговски централи. Там се изграждат наред с държавните МТС още и кооперативни машинотракторни станции, чиито брой, съгласно петгодишния стопански план трябва да стигне внушителната цифра 7.500, т. е. почти във всяка община. Електрифицирането на селата се възлага на кооперациите. Предвижда се създаването на над 200 перални при земеделските кооперации. Важно място заемат кооперациите в скотовъдството и горското дело, а изкупуването на земеделските произведения се организирва така, че в края на 1953 г. кооперативните складове да могат да закупят 120.000 вагона картофи, 58.000 вагона месо, 28 милиона хектолитра мляко и пр. Общо през 1953 г.

кооперациите ще трябва да изкупят с 6.5% милиарда крони зърнени храни и за 28 милиарда крони месо, масло и яйца.

В **Унгария** преди войната общото число на кооперациите беше 3.439 с 570.000 члена. Днес кооперативната идея в Унгария се носи от 2.200.000 кооператори, обединени в 7.753 кооперации. По видове и отрасли тези кооперации се разделят както следва: 2.285 земеделски кооперации с 190.428 члена; 957 кредитни кооперации с 5.500 члена; 1.922 млекарски кооперации с повече от един милион члена; 188 потребителни кооперации; 482 индустриални кооперации с 87.000 члена; 187 кооперации за общи доставки с 30.000 члена и т. н.

В **Румъния** за периода от 31 декември 1944 г. до 21. август 1948 г. броят на кооперациите се е удвоил, т. е. от 4.783 е нарастнал на 11.525, като 27.8% от цялото население на Румъния участвува в кооперациите. По видове тези кооперации се разпределят така: селски потребителни кооперации — 6.698; кооперативни банки — 2.654; градски потребителни кооперации — 410; занаятчийски—135; индустриални — 182; горски — 105; винарски—23. И тук, както и другаде в народнодемократичните страни преустройството на кооперативното движение беше съпроводено с отстраняване от ръководството на кооперациите на враждебни елементи, реакционери и врагове на кооперациите.

В **Албания** преди освобождението не е съществувало никакво кооперативно движение. Началото му се поставя с основаването през октомври 1945 г. на Потребителна кооперация с 2.000 члена и 9.000 консуматори. Към юли 1948 г. вече се наброяват 25 големи потребителни кооперации с общо 43.000 члена и 187.000 консуматори, представляващи приблизително 90% от цялото градско население. Наред с това в селата бързо се изграждат селски кооперации за общи доставки, а потребителните градски кооперации организират и собствени промишлени предприятия. В 1946 г. се сложи началото и на занаятчийските кооперации.

У нас, въпреки всички трудности, които съществуваха за развитието на кооперациите до 9 септември, беше създадено голямо кооперативно движение. Новата власт получи наследство от миналото изградени селски кооперации във всички по-големи села, голям брой градски потребителни кооперации, разполагащи със значителни собствени средства, множество популярни банки и някои други кооперативни организации. Най-слабо бяха развити производителните кооперации, с изключение на горските трудово-производителни кооперации, а трудово-кооперативните земеделски стопанства бяха представени от едва няколко бройки.

След 9 септември на първо място започна бързо разширение на съществуващите кооперативни организации, навлизането на нова членска маса, разширяване и подобряване на стопанската дейност на тия организации и пр. Започна изграждането и на нови кооперации. След извършеното преустройство и изграждането на единната кооперативна система, начело с Центросъюза, нашето кооперативно движение укрепна и разшири значително своята дейност. Изграждането на нови кооперации е характерно явление главно за две твърде важни области — в занаятчийското и в земеделското производство.

Занаятчийските трудово-производителни кооперации играят важна роля за повишение производителността на занаятчийския труд, за по-рационална организация на занаятчийското производство, като в редица случаи откриват пътя за неговото машинизиране и прерастване във фабрично производство. Този вид кооперации от 86 през 1944 г. нарастнаха на 713 към края на 1947 г., като членовете им съответно се увеличиха от 3.282 на 27.442. В края на 1948 г. имаме 1.005 самостоятелни занаятчийски кооперации; 618 отдели за всестранните кооперации, 275 занаятчийски отдели при ТКЗС — общо 4.175 работилници и 45.978 ангажирани в тях лица. Ролята и значението на занаятчийските трудово-производителни кооперации могат да се видят от това, че кооперативният сектор, който обхваща едва 1/5 от занаятчийството е дал през 1948 г. 57% от цялата занаятчийска стокова продукция. Петгодишният ни план предвижда до края на срока 100%-то коопериране на занаятчийските предприятия. Това представлява наистина едно бързо революционно развитие на нашето стопанство в един от най-трудните сектори, какъвто е дребното зянаятчийско стоково производство. По този начин социалистическите елементи нарастват бързо и нашето занаятчийство става напълно приспособено за включването му в планово-организираното и прерастващо на социалистически основи народно стопанство, за спасяване нашите занаятчии от разорение под ударите на едрото фабрично производство.

Важен момент в новото икономическо развитие на нашата страна представляват трудово-кооперативните земеделски стопанства. Те откриват един сигурен път за преодоляване разпокъсаността на нашето земеделско стопанство, за повишение производителността на земеделския труд, за въвеждането на по-висока техника, по-рационална организация и по-интензивни форми в нашето земеделие. Това са организационни форми, които в съчетание с държавните машинотракторни станции, с държавните иригационни и други мероприятия представляват здрава база за провеждането на планово ръководство в областта на земеделското производство и за по-нататъшното му преустройство на социалистически основи.

Трудово-кооперативните земеделски стопанства се различават от колхозните стопанства. Те не са завършени социалистически организации. В тях се съдържат все още частно-собственически елементи, тъй като въпреки общите стопански блокове и задружното, колективно стопанисване, все пак частната собственост върху земята (макар и във форма на идеална част) се запазва и нейното запазване намира израз както в разпределянето на част от чистата продукция пропорционално на земята (т. н. земна рента), така и в правото на кооператора при напускане на стопанството да получи съответен на внесения от него поземлен участък. Независимо от това обаче, социалистическите елементи в ТКЗС са извънредно големи, много важни и откриват сигурни перспективи за прерастването на тия стопанства след надлежни реформи в завършени социалистически организации. В това отношение на първо място трябва да отбележим едрото общо стопанство, колективния начин на обработване, разпределянето на по-голямата част от чистия продукт според труда, въз основа на т. н. трудодни и т. н. Важен момент в социалистическото развитие на тия стопанства представлява също така отделянето на значителни фондове за разширяване и подобряване на стопанството, които представляват обща собственост и върху които няма никакви права отделният член на ТКЗС при евентуално напускане.

Трудово-кооперативните земеделски стопанства са едно постижение в нашето икономическо развитие, с което с пълно право можем смело да се посочим между всички народни демокрации като водеща страна. Докрая на 1948 г. броят на ТКЗС вече надхвърли цифрата 1.000. с повече от 3.000.000 декара обработваема земя, а през първите месеци на 1949 г. се образуваха толкова много нови стопанства, че само през тия месеци беше надхвърлен броят, предвиден съгласно плана докрая на годината. Според петгодишния народостопански план се предвижда да бъде кооперирана 60 % от обработваемата земя — 30 мил. декара, като се изградят 1.000 ТКЗС, които да дават 72% от стоковата продукция на земеделското стопанство.

Макар и по-бавно, но по същия път на развитие тръгнаха и другите страни с народна демокрация. **От югославска страна** се сочи цифрата от 1.568 кооперативни земеделски стопанства за към края на м. февруари 1949 г., а за края на 1947 г. се дават следните цифри: 808 стопанства с 29.962 члена и 2.083.080 декара. Поради погрешната политика на югославските ръководители по въпроса за развитието на селското стопанство, по борбата с капиталистическите елементи в селото и поради пълното подценяване на необходимостта от социалистическо преустройство на селото, развитието на кооперативните земеделски стопанства в Югославия върви стихийно, без сериозно ръководство и помощ от страна на държавата и голяма част от тия стопанства представляват много примитивни организации. В посочените по-горе цифри се включват не само истински трудово-кооперативни земеделски стопанства, но също така и стопанства, организирани върху държавни земи, стопанства, организирани от съвършено безимотни селяни, наели за обработка под аренда чужди земи и др. подобни.

В **Албания** началото на кооперативното обработване на земята се поставя в 1946 г., когато се организират 7 стопанства с 9.430 декара земя, в края на 1948 г. се наброяват вече 56 стопанства с 2.442 семейства и 107.800 декара земя, включително и с 6.576 маслинови и 47.318 други дръвчета. Държавата подпомага тия стопанства с кредити, със семена, химически торове и технически средства.

В Унгария едва през август 1948 г. е гласуван закон за земеделските кооперативни стопанства, но много преди това в селата се изграждат производителни кооперации в различни форми и комбинации. Тоя процес обаче е протичал повече стихийно и правилното построяване на тия кооперации започва едва напоследък. Кооперативните стопанства в Унгария се изграждат на принципа, на който са изградени колхозните стопанства в България. Наред с тях се изграждат и земеделски стопанства на принципа на колхозите.

В **Полша** в 1946 г. са поставени основите на първите кооперативни стопанства. Докрая на 1948 г. в Полша имаше всичко 65 кооперативни стопанства, от които половината са по-примитивни, т. е. нещо като семейни кооперации, без официално утвърждение и устав. Останалите са устроени по образец на тия в България, само че не се плаща рента на земята, тъй като почти всички кооператори имат еднакво количество земя. Доходите се разпределят по равно. Държавата се намесва вече активно в организирането на кооперативните стопанства. За 1949 г. е запланирано да бъдат организирани 360 стопанства като 10% на принципа на кооперацията и 90% на колхозния принцип.

В **Чехословашко** също така изграждането на земеделските кооперативни стопанства е още в началото си. Докрая на 1948 г. е имало всичко 24 кооперативни стопанства, като голяма част от тях са с по 7-8 члена и дори не са оформени като кооперации. За организирането на кооперативни стопанства в последно време правителството е издало наредба и закон. За 1949 г. Министерството на земеделието е изработило план за изграждане на кооперативни стопанства най-малко по две във всяка околия, които да служат като образец за останалите стопанства. В досега изградените стопанства рента на земята не се плаща, защото при аграрната реформа оземлените селяни са получили равно количество земи.

Докрая на 1948 г. **в Румъния** нямаше създадено нито едно земеделско кооперативно стопанство, обаче правителството подготвя усилено организирането на кооперативни стопанства по образец на тия у нас и в скоро време трябва да се очакват резултатите от тия инициативи

Изобщо, можем да отбележим, че в своето развитие по пътя на социализма народните демокрации са изостанали най-много в областта на земеделското стопанство, най-сериозни трудности срещат за внедряване социалистическите елементи в селото и следователно най-големи усилия трябва да се положат в тази област. Тук не се касае за шепа капиталисти, както в индустрията, а става въпрос да се поведат по пътя на социализма милиони селски маси, да се преустрои на социалистически основи една цяла област на народното стопанство, където, както казва Ленин, ежедневно, ежечасно се ражда капитализъм. Противодействието на кулашките елементи срещу политиката на народните демокрации за внедряване социализма в земеделското стопанство значително усложнява обстановката на село.

Народно-демократичната държава насочва земеделското стопанство по новите пътища на развитие, използувайки всички средства, които се намират в нейни ръце. Тя въздействува в тази насока чрез национализираната индустрия, чрез кредитната политика, чрез данъчната система и т. н. Най-решителното придвижване на земеделското стопанство по пътя на социализма обаче се осъществява чрез неговото коопериране и колективизиране. В това отношение нашата страна отбелязва безспорни успехи не само поради съществуването на известен опит у нас още преди 9 септември, но и поради голямата разпокъсаност на земята. Сериозните трудности които представлява обработката на тия многобройни малки парчета земя прави много по-понятни и очевидни преимуществата на едрото, колективно земеделие, отколкото това в страните, където съществува сравнително по-едро частно земевладение.

И така, за всички народни демокрации важна задача се явява по-нататъшното разширение и укрепване на земеделските кооперативни стопанства, като решително средство за преустрояването на земеделското стопанство и за подкопаване основите на капитализма в селото. «На кооперацията у нас — пише Ленин — гледат пренебрежително, като не разбират какво изключително значение има тази кооперация, първо, от принципиална страна (собствеността на средствата за производството в ръцете на държавата), второ — от гледище на прехода към нови порядки по **възможно най-простия, най-лек и най-достъпен път за селянина** (курсива на Ленин).» [1])

Към всичко това трябва да прибавим стопанските инициативи и дейност и на други обществени организации: професионални, културни, младежки, женски и др., които представляват от себе си също така проява на разширение на обществено-стопанския сектор. Наред с бързото развитие и разрастване на тия организации, което е характерно явление за обществено-политическия живот на народните демокрации, умножават се и се разширяват и този род инициативи на организациите. Тук на първо място стои организирането на различни продоволствени мероприятия, социални институти и др. от страна на работническите професионални организации, организирането на издателства, книжарници, печатници, кина и др. от партийно-политическите, културни и др. организации. Така профсъюзите и профорганизациите у нас устройват работнически и чиновнически столове, зеленчукови градини и др. подобни стопанства, детски, почивни и други домове. Българската комунистическа партия организира голямо издателство, печатници, кинотеатри, клубове и др. подобни; Отечественият фронт, организацията «Септемврийче», читалищата, Димитровският съюз на народната младеж, Българският женски съюз и др. организации имат също така свои издателства, книжарници и др.; Червен кръст организира свои магазини за продажба на минерални води и напитки; Съюзът за физкултура и спорт — спортни магазини и пр.

Подобни прояви се наблюдават и в останалите народно-демократични страни.

Всичко това води до непрекъснато и все по-голямо разширение на обществения за сметка на частно-капиталистическия сектор в народното стопанство.

В резултат на всички изброени дотук събития, реформи и мероприятия се получава твърде характерното за народните демокрации явление на значително увеличение на обществената собственост и широко развитие на обществения сектор в народното стопанство. Те от своя страна се явяват естествената материална основа на народно-демократичната власт и едновременно с това представляват значително развитие на социалистическия сектор в народното стопанство за сметка на капиталистическия. Това значително изменение в икономическата база на народните демокрации не само осигурява на народно-демократичната власт обективната възможност да се чувствува свободна от влиянието на капиталистическата класа, от икономическа зависимост и подчинение спрямо нея, но то представлява същевременно здрава материална опора за провеждане свободно и решително борбата срещу капиталистическата експлоатация, опора на усилията за повдигане материалното и културно ниво на народните маси, за по-нататъшното развитие производителните сили на страната, за още по-бързо придвижване стопанското и общо развитие напред по пътя на социализма.

---

[1]) В. Ленин, «О кооперации», Сочинения, т. XXVII, стр. 392.

За народно-демократичните правителства е ясно това решаващо значение на обществения сектор в народното стопанство и затова една от главните задачи на стопанската политика на тия страни се явява разширението, укрепването и всестранното развитие на обществения стопански сектор във всички негови форми: държавен, общински, кооперативен и пр.

III. АГРАРНИ РЕФОРМИ

Друг важен момент в стопанското преустройство на народните демокрации се явяват аграрните реформи. Такива реформи се проведоха във всички народно-демократични страни без изключение. По своята същина и по своите цели тия реформи представляват важна стъпка в борбата с капиталистическите елементи и феодалните остатъци в селското стопанство. Тия реформи не разрешават въпроса за премахване капитализма в селото, нито за премахване развитието на нови капиталистически елементи в земеделското стопанство. Въпросът за премахването на капитализма в селото, за окончателното и цялостно преустрояване на селското стопанство на социалистически основи е много по-сложен, по-труден проблем и не може да се разреши по пътя на такива реформи.

Както Ленин и Сталин подчертават, дребното селско производство «ражда капитализъм и буржоазия постоянно, всекидневно, всекичасно, стихийно и в масов масщаб». ¹) Борбата за социализъм в тоя труден сектор безспорно налага продължителни, систематически усилия и в тая насока, както отбелязахме голяма роля се пада на трудово-кооперативните земеделски стопанства. Подценяването на тая опасност от капиталистическите елементи в селото, неправилната оценка на положението в селото представлява една от основните грешки в политиката на днешните югославски ръководители, както това се изтъква и в резолюцията на Коминформбюро и тази погрешна линия крие в себе си сериозна опасност за бъдещото развитие на Югославия.

Но макар аграрните реформи да не представляват нито цялостно, нито окончателно разрешение на въпроса за борбата с капитализма в селото, те представляват важна стъпка в тази насока.

На първо място с ликвидирането на едрите капиталистически земевладения и на феодалната собственост

---

¹) Сталин, „Вопросы ленинизма", изд. 11, стр. 279.

се нанесе сериозен удар на един от най-реакционните обществени слоеве в тия страни, каквито се явяват представителите на едрите земевладелци: чокои, шляхтичи, помещици, чифликчии и пр. В страни като Полша, Унгария, Румъния, където съществуваха огромни по своите размери едри феодални и полуфеодални земевладения, където голяма част от земите бяха в ръцете на малък брой представители на тази феодално-капиталистическа аристокрация, аграрната реформа представляваше сериозен революционен акт с важни стопански и политически резултати. У нас и в известни области на Югославия, поради голямата раздробеност на земята и малкия брой на едрите земевладения, аграрната реформа имаше относително по-малко значение.

Голямата политическа роля на аграрните реформи се изрази в това, че те осигуриха възможността за снабдяване със земя на голям брой безимотни и малоимотни селяни и по този начин се направи решителна стъпка за спечелване на тия селски маси за новата власт и нейната политика, за привързване здраво на селските маси в съюза с работническата класа. Ние виждаме тия новоземлени селяни да се включват в колективните трудови стопанства и да съдействуват за по-нататъшното развитие и преустройство на селското стопанство. Вън от това в ръцете на държавата преминаха значителни площи, които служат за организиране на модерни държавни стопанства, кооперативни и др. колективни земеделско-стопански организации.

Всичко това очертава аграрните реформи като важен акт за развитието на селското стопанство по пътя на социализма.

Ето и по-конкретните данни за аграрните реформи и резултатите от тях в отделните народно-демократични страни:

У нас тази реформа се проведе със закона за трудовата поземлена собственост от 9 септември 1946 г., в Чехословашко с декрета от 21 юни 1945 г. и с конфискацията на земите над 50 хектара от 1948 г., в Полша с декретите от 6 септември 1944 г., от 12 януари 1945 г. и от август 1946 г., в Югославия със закона от 28 август 1945 г., в Албания със закона от 29 август 1945 г. и в Румъния със закона от 20 март 1945 година.

Тези реформи в страните с народно-демократичен режим носят много общи белези. Те ликвидират напълно едрите частни земевладения, като се отчуждават всички земи над определен максимум, различен за различните страни: у нас над 200 декара, а в Добруджа 300 декара; в Югославия от 250 до 350 декара обработваема земя, или 450 декара обща площ; в Албания 200 декара, в Унгария и Румъния — 500 декара и т. н.

В **Чехословашко** и **Полша** аграрната реформа се предшествуваше от конфискацията на земите на немци и унгарци и принудителното им изселване. Върху освободените по този начин земи (за Чехословашко главно в Судетската област и за Полша в Източните области), бяха настанени и оземлени голям брой безимотни и малоимотни селяни. В тия страни се установи една сравнително по-висока норма — 500 декара. За **Унгария** е характерно да се отбележи принципът за разделянето между селяните земята в западните области, което предвижда създаване на средни стопанства с площ от 70 до 150 декара, а в изключителни случаи до 200 декара.

В **Албания** също така имаше сериозна нужда от аграрна реформа, защото там феодалните остатъци бяха много силни. Така до войната там 150 албански земевладелци са притежавали 3/5 от работната земя, като само един от тях — Макведе е имал в своите ръце 1/3 от работната земя в южна Албания. Това именно е позволило в тази малка страна чрез аграрната реформа да бъдат оземлени 200 хиляди безимотни и малоимотни селяни. [1])

В **Унгария** също така съществуваха големи земевладения, както в ръцете на католическата църква, така и в ръцете на отделни земевладелски фамилии, като фамилията Естерхази и др. Там също така и при твърде висока за нашите условия норма (500 декара, а в известни привилегировани случаи и 1.000 декара) все пак можеха да бъдат оземлени голям брой селяни, с което също така коренно се измени облика на унгарското село. Докато преди реформата 50% от обработваемата площ се намира в ръцете на едри собственици, притежаващи повече от 100 арпанта (570 декара), след реформата в техни ръце остана едва 4% от обработваемата земя.[1]) По данни за 1935 година почти половината от земята (1.572.333 хектара) е принадлежала само на 756 земевладелци, докато другата земя (1.762.961 хектара) е била разпределена между 1.382.863 дребни собственици.

---

[1]) М. Леснов, «Новая Албания», Москва, 1947 г., стр. 17.

В резултат на всичко това се създадоха твърде значителни поземлени фондове: у нас 180.922 хектара, в Югославия 1.540.000 хектара, в Чехословашко около 3 милиона хектара; в Унгария 3.200.000 хектара (съставляващи 34% от цялата обработваема площ в Унгария), от които 1.894.437 хектара държавата е задържала за свое владение; в Румъния 1 милион хектара; в Полша 4.243.000 хектара; даже в малка Албания аграрната реформа създаде поземлен фонд от около 30 хиляди хектара.

Тези земи бяха употребени главно за оземляване на безимотни или малоимотни селяни и в резултат на това голям брой селяни бяха снабдени със земи. У нас докрая на 1947 г. са оземлени 112.650 семейства; в Чехословашко — преди 1948 г. — 170.000 семейства, а след реформата от 1948 г. още 200.000 семейства; в Полша—365.516 семейства получават земя; в Унгария вече са снабдени 700.000, а в Румъния 800.000 семейства.

---

1) M. Gerö, "La transformation de l'économie hongroise", Budapest, 1948. p. 14.

IV. ПЛАНОВО РЪКОВОДСТВО НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО

Дълбоките структурни изменения в икономиката на народните демокрации, значителното нарастване на обществения сектор в народното стопанство, стесняването на частно капиталистическия сектор, внасянето на редица социалистически елементи в стопанството — всичко това откри пътя за въвеждане на плановия принцип в народното стопанство в тия страни.

Капиталистическата икономика, която господствува в буржоазно-демократичните и фашистки страни е отрицание на всякакъв план. В нея господствува капиталистическата стихия, анархистичния принцип в стопанството и всеки опит за планиране там е осъден предварително на неуспех.

Противоположно на това, социалистическата икономика съдържа в своята същина плана. Тя е немислима без план и в нея са отстранени напълно всички ония елементи на капиталистическата икономика, които противоречат на плановия принцип.

В икономиката на народните демокрации след големите реформи извършени в тия страни, е преодоляна в основата ѝ капиталистическата анархия, но още не са изградени завършени форми на социалистическата икономика. Това е икономика на преходния период от капитализма към социализма, икономика, в която социалистическите елементи и социалистическите принципи непрекъснато се развиват, растят и добиват господствуващо положение, а капиталистическите елементи намаляват, отпадат с тенденция за по-скорошно или по-далечното им изчезване. При това прогресивно развитие и господствуващо положение на социалистическите елементи при наличността на една държава, която насочва определено развитието по пътя на социализма, въвеждането и провеждането на народостопанския план се явява напълно възможно. Наличността на частно-капиталистически елементи в икономиката на тия страни, обаче слага отпечатък върху самия народостопански план и поражда известни специфични трудности, които са непознати при условията на развитата социалистическа икономика. Наличието на частния капиталистически сектор, на капиталистически стокови и дребни стокови отношения се явява безспорно една пречка, една трудност при планирането, респективно при изпълнението на плана. Но това планиране и това изпълнение са напълно възможни, както това беше доказано от няколкогодишната практика на народните демокрации.

У нас и в Чехословашко се започна с двегодишните народостопански планове, обхващащи годините 1947 и 1948 и от 1 януари 1949 г. в тия страни се пристъпи към изпълнението на следващите петгодишни планове; Унгария и Полша се намират в последната година от своите тригодишни народостопански планове, обхващащи периода 1947-1949 година и в Полша вече е изработен следващият шестгодишен народостопански план. Югославия започна направо с петгодишен план, обхващащ годините 1947-1951 включително. Румъния през тази година изпълнява своя първи едногодишен народостопански план, а Албания — двегодишен.

Нашият двегодишен държавен народостопански план си постави за задача: да възстанови разрушенията в народното стопанство и облекчи продоволствените затруднения, резултат от войната и фашистката окупация; да повиши производството в земеделието, индустрията и занаятите с оглед да се достигне и надмине довоенното ниво от 1939 година; да създаде основата за по-нататъшното наше стопанско развитие.

Отчетът по изпълнението на двегодишния план показва, че задачите поставени в плана са изпълнени в своите главни линии. Така:

а) Производствената програма по промишлеността е изпълнена с 93%, в резултат на което през 1948 година е получена продукция с около 75% повече от тая през довоенната 1939 година. При това, характерно е бързото развитие на тежката индустрия, която се движи със значително по-ускорен темп от леката.

б) В областта на земеделието е постигнато увеличение на посевната площ с 531.000 декара, горската площ е увеличена с 160.000 декара нови залесявания. Въпреки неблагоприятните години земеделското производство е достигнало, а в някои отрасли е надминало довоенното равнище. Значителен напредък се извърши и в механизацията на селското стопанство. Организираха се 70 машинотракторни станции и селското стопанство разполага в края на двегодишния период с 4.960 трактора. Общественият сектор на земеделското стопанство расте и се укрепва: в 84 държавни земеделски стопанства се включва обща площ от 775.000 декара; изградиха се над 1.000 трудово-кооперативни земеделски стопанства с 73.000 кооператори и с 3.000.000 декара земя. В областта на земеделското производство се чувствуват трудностите за плановото ръководство, поради разпокъсаността на земеделските стопанства и поради господствуващото положение на частното стопанство в тая област.

в) В областта на занаятчийското производство найхарактерни постижения са извършени по пътя на кооперирането на занаятчийските предприятия. В края на 1948 година имаме 1.037 трудово-производителни земеделски кооперации с 44.000 кооператори и с 2 милиарда и 200 милиона лева собствени средства.

г) През двегодишния период се построиха няколко нови ж. п. линии, увеличи се значително локомотивния и вагонен парк и товарните превози във всички видове транспорт нараснаха.

д) Двегодишният период на първия народостопански план имаше за резултат преминаването изцяло в ръцете на държавата на външната търговия. И търговията на едро също така премина изцяло в обществения сектор. Създадоха се вътрешни вносни и износни търговски централи. Към вътрешните централи трябва да споменем тютюневия монопол, спиртния монопол, яйцецентрала, месоцентрала, облекло и обувки, колониални стоки и други, както и държавните търговски предприятия на дребно и също такива при народните съвети като Нармаг, Топливо, Хоремаг и други. Към централите, свързани с външната търговия трябва да споменем Металимпорт, Плодекспорт, Рутекспорт, Химимпорт и други. Характерно е значителното нарастване на кооперативните магазини — от 2.830 на 5.700.

е) В областта на финансите и банковото дело характерно е изграждането на единната банкова система, чувствителното поефтиняване на кредита и изработването на производствени финансови планове на отделните предприятия.

ж) През плановия период в народното стопанство са извършени капиталовложения за повече от седемдесет и два милиарда лева, което има за резултат значително нарастване производителните сили на нашата страна.

По петгодишния народостопански план за 1949-1953 година се предвижда значително развитие на нашето народно стопанство и особено чувствително засилване на социалистическите елементи в него. Като основна цел на плана се поставя задачата за построяване основите на социализма у нас по пътя на индустриализацията и електрификацията на страната, кооперирането и машинизирането на селското стопанство. През петгодишния период се предвиждат капиталовложения в размер на петдесет и три милиарда лева по неизменни цени от 1939 година, или четиристотин двадесет и пет милиарда лева по днешни цени. Общият обем на промишленото производство ще се увеличи от двадесет и три милиарда лева през 1948 година (по цени от 1939 година) на петдесет милиарда лева през 1953 година, а обемът на земеделското производство — съответно от тридесет и седем милиарда лева на петдесет и седем милиарда лева. Предвижда се увеличение на произвежданата електроенергия от петстотин и шестдесет милиона квч. през 1948 година на 1.800 милиона квч. в края на петгодишния план. Особени грижи се предвиждат за машинизирането на нашето селско стопанство като броят на МТС нарастне на 150 и броят на тракторите стигне до 10.000. В изпълнение на главната задача за построяване основите на социализма предвижда се увеличение на социалистическия сектор в общата продукция, както следва: в областта на промишлеността — пълно ликвидиране на частния сектор, в областта на селското стопанство свеждането му до 37.5%, пълното му ликвидиране в търговията на едро и свеждането му до 5% в търговията на дребно. Вън от това предвижда се развитие и разширение на транспорта и съобщенията, чувствително повишение производителността на труда, снижение себестойността на индустриалната продукция и т. н.

В **Чехословашко** двегодишният народостопански план си беше поставил за задача да надвиши с 10% уровена на индустриалното производство и на производителността на труда в сравнение с 1937 г. (последната нормална предвоенна година за Чехословашко)), а жизненият уровен на трудещите се да достигне 110% от предвоенния. Успешното изпълнение на плана доказа неговата реалност и осъществимост. През плановия период са извършени капиталовложения в размер на 77.5% милиарда крони, което представлява превишаване с 7.5 милиарда крони предвиденото в плана.

Петгодишният стопански план на Чехословашко цели по-нататъшното изтласкване остатъците от капитализма от всички отрасли на народното стопанство, значително развитие производителните сили на страната и повишаване жизненото ниво на всички трудещи се.

Петгодишният план предвижда увеличаване на народния доход от двеста и десет милиарда крони в 1948 година на триста и десет милиарда в 1953 година; на индустриалното производство от двеста осемдесет и осем милиарда крони за 1948 година на четиристотин петдесет и четири милиарда крони за 1953 година, извършването на нови инвестиции за 336.2 милиарда крони. Обемът на индустриалното производство ще се разшири в сравнение със запланираното производство за 1948 година с 57% и близо 60% в сравнение с 1937 година. Освен това планът предвижда широко механизиране на земеделието, подготовка и обучение на кадри и пр.

В **Полша** трудностите по планирането на частно-капиталистическия сектор са се отразили в плана така, че планът за първата година обхваща предимно държавните предприятия; през втората година се разпростира и върху автономното и кооперативно стопанство и едва през третата година се предвижда да включи и частната индустрия, занаятите и частните строителни предприятия. Главната цел на плана е стопанското възстановяване на страната — една от най-тежко пострадалите от войната страни. През изтеклия двегодишен период индустриалното производство в Полша успя да надмине значително предвоенното ниво. Добивът на каменни въглища — едно от много важните производства на Полша надмина 6.000.000 тона месечно и е повече от два пъти по-голям от предвоенното (264%). В областта на електродобиването получените резултати през 1948 година дадоха 266% от производството на електрическа енергия преди войната. Производството на стомана стигна 160 милиона тона седмично и е със 177% по-голямо от преди войната. В края на 1948 г. производството на държавната индустрия достигна 150% от предвоенното. Досегашните успехи в индустриалното производство на Полша дават основание да се очаква успешното разрешение на поставената на тригодишния план задача — превръщането на Полша от предимно земеделска в индустриално-земеделска страна. В областта на земеделското стопанство вече е достигнато предвоенното ниво, както по отношение на посевната площ, така и по отношение обема на производството. Тракторният парк през 1948 година се увеличи на 14.500 трактора. Залесени са общо около 88.000 хектара и т. н.

Шестгодишният стопански план, който ще започне от 1 януари 1950 година си поставя за главна задача построяване основите на социализма в Полша. Предвижда се увеличение на индустриалното производство от 85-95% в сравнение с 1949 година, т. е. три пъти по-голямо от предвоенното, а за земеделското производство се предвижда увеличение с 35-45%. Предвижда се построяването на 350 индустриални заводи с повече от 300.000 души персонал, а за селското стопанство — 50 до 60.000 трактори, голямо число камиони и земеделски машини. Жизненото ниво на трудещите се ще се повдигне с 60% в сравнение с 1949 година, или два пъти над предвоенното.

Тригодишният стопански план на **Унгария** се изпълнява успешно и разрешава успешно своите задачи по възстановяване на унгарската индустрия, земеделски стопанства, транспорт и пр. Първата планова година имаше за резултат повишаване производството на минната индустрия близо до нивото от 1938 година. Вместо предвидените 1.800 милиона форинта капиталовложения, извършени са такива за 2.300 милиона форинта. Средната месечна работническа заплата е повишена с 41.5% през първата планова година, докато през същото време животът е поскъпнал само с 14%.

Югославският петгодишен народостопански план донесе известни успехи за развитието на производителните сили в Югославия. Бяха построени нови фабрики и заводи, ж. п. линии и други. Сега изпълнението на плана е затруднено твърде сериозно в резултат на политиката на днешните югославски ръководители. Те лишиха Югославия от безкористната братска помощ на Съветския съюз и народните демокрации и в същото време създадоха крайно неблагоприятни условия за проявлението на един от много важните фактори за развитието на социалистическото производство и изпълнението на плана — трудовия ентусиазъм на работниците и неговите социалистически форми на ударничество, съревнование и пр.

Румъния и **Албания** са още в началото на изпълнението на своите планове, но досегашните първи резултати говорят за сигурни успехи на плановото строителство и в тия страни.

Стопанският план на Румъния си поставя задачата за всестранното развитие производителните сили на страната. Предвижда се увеличение с 40% на индустриалното производство в сравнение с това от 1948 година. Предвижда се създаването на нов тип пещи и други съоръжения, както и удвояване производството на кокс в заводите «Решица». Предвижда се повишение производителността на труда, обучението на кадри, създаването на нови машинотракторни станции и снабдяването на земеделието с нови 1.500 трактора и 1.100 вършачки. В областта на транспорта се предвижда възстановяването на 92 километражна ж. п. линия, увеличаване на подвижния ж. п. парк и пр.

V. ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯТА НА НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНИТЕ СТРАНИ

Въпросът за **индустриализацията** на народно-демократичните страни се явява основен проблем в тяхното ново развитие и при това се поставя на съвършено нови начала, различни от тия на капиталистическите страни.

Повечето от народно-демократичните страни в миналото имаха характера на аграрни, или аграрно-индустриални страни. Подчинени политически и икономически на големите империалистически сили, те нямаха възможност свободно да развиват своите производителни сили. Чуждите им капиталистически господари задържаха тяхното индустриално развитие в свой интерес, като очертаваха ролятата им на аграрни страни, на доставчици на сурови материали и т. н. През периода на немско-фашистката окупация, хитлеристките агенти открито заявяваха, че няма смисъл да се развива индустрия у нас, тъй като Германия имала високо развита индустрия и тя щяла да им доставя «евтини» индустриални стоки, а ние трябвало да се развием само като земеделска страна. Това, което теоретиците на «новия ред» прокламираха открито, германският, италианският, белгийският, английският и американски капитали от дълги години провеждаха на практика.

«Голяма пречка за икономическото развитие на страната представляваше чуждия капитал, се казва в доклада по петгодишния държавен стопански план, изнесен пред V конгрес на БКП. Дори и по-напреднали в индустриално отношение страни като напр. Чехословакия, далеч не бяха разгърнали в достатъчна степен своите възможности за развитие на индустрията, за да не говорим за голямата диспропорционалност и други несъобразности в това развитие през периода на капитализма от гледище на действителните нужди и интереси на страната.».

А развитието на народните демокрации към социализма поставя важни задачи във връзка с индустриализацията. «Действителната и единствена основа за осигуряването на ресурси, за създаването на социалистическо общество се явява една и само една — това е едрата промишленост.» ¹) Развитието по пътя на социализма изисква развитието на едрата машинна индустрия, която осигурява здрава материална база на социалистическото развитие. Затова др. Димитров много отрано и нееднократно обръща внимание върху тази задача: «Ние трябва в близко време да преодолеем тежките последици от фашисткото минало и в ускорени темпове да превърнем нашата изостанала аграрна страна в развита, процъфтяваща индустриално-аграрна народна република.» ²) «Ние сме за максимално възможното развитие на индустрията у нас. . . Без своя собствена индустрия нашата страна не може да има необходимата икономическа мощ и осигурена национална независимост.» ³)

В народно-демократичните страни се създадоха съвършено нови условия за развитие на индустрията. Премахнаха се главните пречки за индустриализирането на тия страни, създавани в миналото от чуждия капитал. След проведените национализации на индустрията се пристъпи към реорганизация на индустриалните предприятия, към тяхното оедряване и райониране, към ново строителство на основи съвършено различни от ония при условията на капитализма. Стихийното и неорганизирано развитие се замества от плановото и организирано развитие. При това, характерна е предницата, която получава тежката индустрия при това развитие. В това отношение народните демокрации следват пътя, начертан от Съветския съюз.

«Съветският метод на индустриализация на страната — казва др. Сталин — коренно се отличава от капиталистическия метод на индустриализацията.»

В капиталистическите страни индустриализацията обикновено почва с леката промишленост. . . Ясно е, че Комунистическата партия не можеше да тръгне по този път. Партията помни думите на Ленин, че без тежка индустрия е невъзможно да се отстои независимостта на

---

¹) В. Ленин, Сочинения, т. XXVI, стр. 390.
²) Г. Димитров, Речи, доклади и статии, т. III, стр. 268.
³) Също там, стр. 322.

страната, че без нея съветският строй може да загине. Затова Комунистическата партия в нашата страна отхвърли «обикновения път» на индустриализацията и започна индустриализирането на страната с развитието на тежката индустрия». Разбира се, тясното икономическо сътрудничество, което се установява между народните демокрации и преди всичко със Съветския съюз, слага отпечатък върху характера на индустриализацията на народните демокрации и открива възможността за съгласуване техните планове за индустриално строителство.

VI. НОВИ ПРИНЦИПИ И ПРОЯВИ В ОБЛАСТТА НА ТРУДА

Коренното изменение характера на властта, ръководната роля на работническата класа, нарастващото значение на социалистическия сектор в народното стопанство, значителният му превес и господствуващо положение в индустрията, ясните перспективи за по-нататъшното развитие на обществения и стопански живот към пълното изграждане на социализма — всичко това създава ново отношение на работниците към труда, нови трудови прояви, непознати и невъзможни при условията на капиталистическата икономика. Тези нови прояви се изразяват преди всичко в това, че работническата класа участвува съзнателно в повишение производителността на труда и производствените резултати, в укрепване трудовата дисциплина, в подобрение и усъвършенствуване на производството. Тук трябва да отнесем трудовото съревнование, ударничеството, рационализаторството, изобретателството и други подобни прояви, които са характерни, присъщи явления на социал-икономическия живот на народните демокрации. Явиха се нови герои — героите на труда — тъкачки, които работят на много станове сами, миньори, които изкопават огромни количества въглища и руда, работници-изобретатели, които усъвършенствуват машините, с които работят, рационализатори, които усъвършенствуват методите на работа. У нас имаме Маруся Тодорова и много други имена, които са известни в цялата страна, миньорът Божечка в Чехословашко предизвика със своя пример разрастването на широко ударническо движение сред минните и други работници, нови трудови постижения дадоха работниците на нитове в корабостроителниците на Румъния, работниците от чугунената индустрия и т. н., в Полша, първият ударник миньорът Петровски сложи началото на широко трудово съревнование и ударничество, за да се стигне през май 1948 г. до положението полският миньор да заеме първо място по производителноста на труда, като изкопава средно 1.740 кгр. въглища срещу 1.400 кгр. за английския, 1.022 кгр. за френския и 871 кгр. за белгийския миньор. Навсякъде в страните с народна демокрация се разгаря масово движение на такива трудови прояви, които се утвърждават окончателно като нов метод на работа, като нови пътища за развитие стопанските сили на тия страни. Тия прояви отразяват съзнанието на трудещите се, че те работят и творят за себе си, за своите деца, за своя народ. Такова съзнание и такова отношение към труда е невъзможно при условията на капитализма, при наличността на капиталистическата експлоатация, тогава, когато плодовете от работническия труд се ограбват от капиталиста, когато работникът знае, че всяко усилие и всяко старание от негова страна носи облаги само за капиталиста. Затова др. Димитров казва: «Съревнованието и ударничеството са ново движение, което е възможно само благодарение на това, че народът. в лицето на Отечествения фронт е взел съдбата си в своите собствени ръце. При миналите режими подобно явление беше напълно изключено, за него нямаше никаква почва при фашисткия режим, режим на диктатурата на крупния спекулантски капитал. Такова общополезно, общонародно прогресивно дело може да разцъфти само тогава, когато работническата класа чувствува, че тя работи не за натрупване на богатства на отделни капиталисти, а за процъфтяване на своята собствена страна и за осигуряване пълната победа на делото за освобождение на труда от всяка експлоатация.» ¹)

Във всички страни с народна демокрация в различна степен и в различни форми, но с една и съща тенденция се проявява това ново отношение към труда. То разкрива нови перспективи за бързо и сигурно повишаване производителността на труда, за усъвършенствуване производствения процес и за повишение производствените резултати, каквито не са познати при капитализма. Принципално това са форми е и методите на социалистическия труд, трудовите прояви, родени и развити в първата страна на социализма — Съветския съюз, пригодени към условията на преходната икономика на народните демо-

---

¹) Г. Димитров, Речи, доклади и статии, том III, стр. 269.

крации. Тези форми и методи се развиват и усъвършенствуват непрекъснато, а отделните страни с народна демокрация обменят помежду си своя опит в тази област и черпят с пълни шепи богатия опит на Съветския съюз. И все пак заслужава да се отбележи, че в тая област има богат терен за проява на новаторство, за нови постижения и приноси.

Във връзка с новите форми и методи на обществения труд при народните демокрации трябва да отбележим и друго едно характерно за тия страни явление — разгарянето на широко бригадирско движение и активното участие на широките слоеве от населението чрез доброволен безплатен труд в осъществяване на стопанските, социални и други мероприятия на народната власт. Това явление е почти повсеместно в народно-демократичните страни, макар по темп и масщаб да се различава в отделните страни. Достатъчно е да напомним, че у нас миналата година (1948) само националната младежка бригада стигна огромната цифра 240.000 души. Но това явление не е случайно. То произтича от истинския народен характер на режима. Народът чувствува като свое собствено дело големите стопански, благоустройствени, социални и други инициативи, той разбира добре, че твори за себе си, чувствува се господар в своята страна и затова охотно се отзовава на призивите на своето правителство, на политическите организации, общини и пр. за доброволно участие в осъществяването на тия инициативи. Особено характерно е участието на младежта в строителството на новите демократични страни, участието в многохилядните младежки бригади и всевъзможни други творчески прояви. Наред с тях и цялото останало население взима участие в усилията за повдигане общото благосъстояние на страната чрез различни бригади, доброволни трудодни и други подобни.

Нещо повече, самото население по места подема най-различни инициативи и по този начин обогатява творческата дейност и творческите прояви в страната.

Благодарение на такива самоинициативи на много места с общи организирани усилия се разрешават бързо редица местни въпроси, които дълги години са стояли неуредени. Населението се заема с направата на водопроводи, чешми, канализация, с поправянето на улици и площади, със залесяване, устройване градини и паркове в населените места, с почистване и разхубавяване на селищата, със строежи на училища, читалища и т. н. С една дума чрез доброволна задружна работа става задоволяването на редица нужди от обществен характер.

Очевидно всичко това се дължи на факта, че новите демокрации представляват режими на истинско народно управление, при което не само формално, но и фактически властта е в ръцете на народа и поради това народните маси ѝ се доверяват и активно съдействуват. Овладян от съзнанието, че работи и строи за себе си, народът охотно дава своя доброволен труд за осъществяване на строителните и други обществени инициативи. Др. Димитров определено подчерта, че това движение и тия обществени прояви произтичат от същината на установения у нас народно-демократичен режим: «То става възможно само благодарение на историческото дело на 9 септември. И то може да се развива и да дава благодатни плодове за нашия народ, благодарение на установената след 9 септември ера на Отечествения фронт, когато народът е взел своята съдба в своите собствени ръце». ¹)

Друг важен момент в отношението към труда в народните демокрации, това е системната, планово организирана и ръководена кадрова политика. Кадровата политика на народните демокрации представлява важен елемент от плановото строителство, от плановото развитие на тия страни по пътя на социализма. Едни от народно-демократичните страни са изостанали, други са извършили повече в провеждането на необходимите мероприятия в тази област, но всички неизбежно подготвят или провеждат такива: курсове за квалификация и преквалификация на работници от най-различни специалности, фабрично-заводско обучение, задочни и вечерни курсове и училища, професионални училища, техникуми и пр.; планиране на висшето, средно и специално обучение; организирано разпределение и насочване на работната ръка и пр.

И тези явления, които са повсеместни и типични за народните демокрации, са непознати за капиталистическия свят. Там в най-добрия случай могат да се срещнат

---

¹) Г. Димитров, Речи, доклади и статии, т. III стр. 175.

единични, изолирани опити за внасяне ред в тази област, но поради неорганизирания и стихиен характер на капиталистическата икономика, всички тези опити не постигат никакъв определен резултат.

Работническите професионални съюзи се превърнаха в масови, многохилядни и милионни организации, обединяващи огромното мнозинство от работниците и служащите. Съществуването на неорганизиран в своята професионална организация работник, или служащ у нас е рядко и почти само случайно явление. Профсъюзите в Чехословашко обединяват 3 милиона членове, в Румъния — 1.5 милиона и т. н.

Ръководната роля, която работническата класа играе в народно-демократичната държава, свързва непосредствено тая класа с големите стопански и социални задачи, които стоят пред народно-демократичната власт. Задачите по изпълнението на народостопанските планове, по преустрояване на страната и построяването на социализма се явяват задачи на самата работническа класа и на нейните професионални организации. Професионалните работнически съюзи участвуват активно в провеждането на цялата строителна, стопанска и социална политика. Те организират трудовото съревнование и ударничество, следят за спазване трудовата дисциплина и изпълнение на стопанските планове, следят за провеждането на икономии и за правилната организация и успешния вървеж на производството и т. н. Ръководни дейци в професионалните организации заемат отговорни постове в народно-демократичната държава, а при разрешаването на всички въпроси, свързани с труда, производството и пр., органите на народно-демократичната власт привличат към активно участие представители на тия организации.

В непосредствена връзка с тия проблеми трябва да се отбележат новите моменти в развитието на **професионалното работническо движение** в народните демокрации и новата роля, която то играе в обществения и стопански живот на тия страни.

На тези нови задачи на работническото професионално движение др. Димитров неведнаж обърна специално внимание и подчерта значението на ОРПС и отделните професионални организации за осъществяване задачите, които стоят пред народната отечественофронтовска власт. В своето писмо до I конгрес на ОРПС др. Димитров каза:

«Общият работнически професионален съюз е оная организация на работническата класа, от която преди всичко зависи възстановяването и развитието на промишлеността и транспорта и заедно с това — осигуряването националната независимост на страната.

На работниците от професионалните съюзи предстои заедно с правителството и комитетите на Отечествения фронт да действуват с всички сили, за да бъдат бързо възстановени производството и транспорта, да бъде безпощадно смазан всеки саботаж от страна на враговете на народната власт, трудовата дисциплина и производителността на труда да бъдат насочени в полза на работническата класа, на селяните и на целия народ, а не да бъдат подчинени на интересите на отделни алчни за печалба паразитни и спекулантски клики, капиталистически картели и тръстозе.» [1]

В своята реч пред II редовен конгрес на ОРПС-а на 2 март 1948 г. др. Димитров като се спира отново на задачите на Общия работнически професионален съюз и работническата класа изобщо и като набелязва техните задачи във връзка с осъществяването програмата на Отечествения фронт, определи като втора голяма програмна задача «изграждането на обществено-стопанските основи на нашата народна демокрация.»

«Конгресът на Отечествения фронт — заяви той — призовава работническата класа, всички български граждани и гражданки, младежи и девойки да съдействуват за развитието до най-висока степен на производителните сили както в нашата индустрия, така и в областта на земеделието за ускореното и всестранно развитие на нашата страна. Това означава, че трябва да се работи с пълна пара за създаването на здрава икономическа база на народната република, сигурна гаранция за нейната национална независимост и държавен суверенитет. Необходимо е вие като профсъюзи и профсъюзни дейци, които стоите в първите редици на трудещия се български народ в борбата за осъществяване на втората част от двегодишния държавен народостопански план, вие, които ръководите и движите напред новите държавни, принадлежащи на целия народ индустриални и други предприятия, да мобилизирате вашите огромни и постоянно растящи сили, да използувате всички налични ресурси и откривате нови, да разгаряте още по-широко, по-добре планирано и по-силно съревнование и ударничество, като ги превърнете в постоянен метод във вашата работа. Необходимо е да увеличавате постоянно ръководните ядра от ударници, които прокарват нови пътища в трудовата дейност, както и да увеличавате постоянно броя на рационализаторите и новаторите в производството и в държавния апарат. Наред с това, вие трябва още по-грижливо откогато и да било досега да затягате трудовата дисциплина в предприятията и учрежденията, да обърнете голямо внимание на икономията на материалите и на добрата грижа за машините и инструментите, да водите непримирима, безпощадна борба срещу престъпното прахосничество, бюрократизъм и безделието. . .

---

[1] Г. Димитров, т. II, стр. 55-56.

Не забравяйте, че осигуряването на правилния ход на национализираните предприятия, на тяхната реконструкция и развитие се явява много сериозен изпит за профсъюзите, за техните профкомитети, дейци и отделни членове. Да издържат успешно този изпит на патриотизъм, политическа зрялост, трудов героизъм, организационна способност и умение — това трябва да бъде въпрос на чест, въпрос на лично достоинство и доблест за всеки член на Общия работнически професионален съюз».¹)

«Изграждането на социализма в Чехословашко е немислимо без активното участие на революционното професионално движение» — заявява министър-председателят на Чехословашката република др. Запотоцки.²)

Какво е новото и съществено тук? Това е фактът, че работническата класа и нейните професионални съюзи стават органи, фактори за провеждане стопанската политика на новата демократична държава, те се явяват необходим елемент на новата организация на обществения и стопански живот, те активно участвуват в построяването на социализма при условията на народните демокра-

---

¹) Г. Димитров, Реч, произнесена на 2 март 1948 г. пред втория редовен конгрес на ОРПС.

²) Изявления пред в. „Труд", от 15.IV.1949 г.

ции. Това заангажиране на работническите синдикални организации със задачите по изпълнението на народостопанския план, с грижите за повишение на производството за редовното снабдяване на предприятията с необходимите материали, за трудовата дисциплина, за поефтиняването на производството и повишение качеството му и т. н., това са съвършено нови моменти, несвойствени на капиталистическите страни. Поемането на тия задачи от работническите организации изменя коренно обстановката. Благодарение на това именно народните демокрации могат да ръководят и да включват в плана и частнокапиталистическите предприятия с много по-голям успех, отколкото това може да бъде направено в капиталистическите страни, благодарение на това производителността на труда и усъвършенствуването на техниката и изобщо развитието на производителните сили дори в частно-капиталистическия сектор става при нови условия и при нови възможности, различни от тия в капиталистическите страни.

Наред с това, работническите професионални съюзи при народните демокрации развиват широка практическа работа по защита интересите на работническата класа и осъществяват множество мероприятия за подобряване тяхното материално, културно и битово положение. Работническите организации не само съдействуват за повдигане общото благосъстояние на трудещите се, участвувайки в социалистическото строителство, но и непосредствено подпомагат своите членове като създават широка мрежа от работнически столове, работническо снабдяване, почивни домове, библиотеки, читални, просветни курсове, курсове за ликвидиране с неграмотността, спортни и всякакви други инициативи за задоволяване материалните и духовни нужди на работниците и служащите. Тази дейност на работническите организации среща активна подкрепа и широко съдействие от страна на народно-демократичната държава — такива за каквито не може и да се мечтае при буржоазната държава.

VII. ИЗМЕНЕНИЯ В ЧАСТНО-КАПИТАЛИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР

Положението в частно-капиталистическия сектор на страните с народна демокрация се измени съществено. Както отбелязахме, процесът на развитие и разширение на обществения сектор в народното стопанство е един двустранен процес. Той означава в същото време стесняване, ограничаване и изместване на частно-капиталистическия сектор от народното стопанство, а оттам и численото намаление на класата на капиталистите, стесняване на нейната икономическа и социална база, абсолютно и относително намаляване делът на частно-капиталистическия сектор в народното стопанство.

Народната демокрация като форма на пролетарската диктатура осъществява такова икономическо и социално развитие, което води до изграждането на социалистическото общество, до «организирането на социализма, унищожението на класите, преминаването към общество без класи, към общество без държава». ¹) Разбира се, тоя краен резултат още не е постигнат в нито една от народните демокрации в настоящия етап на тяхното развитие. Само Кардел си позволи да твърди, че Югославия се намирала пред пълна ликвидация на капиталистическите елементи и вече осъществява преминаването от социализма към комунизма. Това самохвално твърдение е плод на националистическо главозамайване. Истината е, че във всички страни с народна демокрация все още има капиталистически остатъци и капиталистически елементи. Нещо повече, при наличността на частното земеделско стопанство съществува възможността за постоянно възникване на нови капиталистически елементи. Икономиката на народните демокрации е икономика на прехода от капитализма към социализма и до пълното изграждане на социализма в нея се съдържат и ще се съдържат капиталистически елементи. Основното обаче е това, че народната демокрация осъществява постепенната ликвидация

---

¹) Сталин, Вопросы Ленинизма, стр. 117.

на тия елементи и заместването им с новите социалистически елементи.

Освен отбелязаното вече значително стесняване позициите на частно-капиталистическия сектор, в досегашното развитие на народните демокрации могат да се отбележат и следните съществени изменения в тоя сектор:

1. На първо място характерно е пълното ликвидиране на капиталистическите монополи: картели, тръстове, концерни и пр. Тия капиталистически обединения в периода на империализма, който преживява днес капиталистическият свят, се явяват главните проводници на буржоазната класова диктатура, вдъхновители и ръководители на империалистическата политика на капиталистическите страни. Още първите мерки на народните демокрации, насочени срещу фашистките и предателски елементи, доведоха до фактическата ликвидация на голям брой от тия капиталистически монополи, тъй като между фашистките и военни престъпници попаднаха на първо място притежателите и ръководителите на тия именно монополистически предприятия. Новите народно-демократични конституции въведоха в конституционно положение забраната на такива капиталистически организации. Национализацията на банките, мините и едрата индустрия сложи окончателно край на тия форми на монополистическия капитализъм в народните демокрации.

В системата на капиталистическата икономика на тия страни през периода на буржоазните режими, важно място заемаше господството на чуждия монополистичен капитал. Тия страни се намираха в икономическа и политическа зависимост от тоя капитал. Поради това за новото им икономическо и политическо развитие съдбоносно значение имаше ликвидирането на това господство на чуждите капитали и осигуряването по тоя начин на действителна национална независимост на тия народи. Национализацията на мините, банките и едрите индустриални предприятия, в които участието на чуждите капитали беше най-значително, поемане на външната търговия от държавата, създаването на редица държавни монополи и предприятия, доведоха до основна ликвидация на някогашното почти пълновластно господство на чуждия финансов и монополистичен капитал в тези страни. Изместването на чуждия монополистичен капитал от страните с народно-демократичен режим може да се смята вече за напълно завършен процес в тия страни.

В тази връзка трябва да се разглежда и отношението на народните демокрации към плана Маршал, което не е нито каприз, нито заговор, а произтича от самата същина на народните демокрации. Тяхното ново политическо и икономическо развитие не допуска поддържането на такива политически и икономически отношения с капиталистическите страни, които откриват пътя за ново проникване на чуждия капитал, за икономическо и политическо подчинение на тия страни от империалистическите сили. Такъв род отношения, каквито се явяват твърде естествени и свойствени на капиталистическите страни, са абсолютно несъвместими с народно-демократичната държава и нейната икономика.

Всичко това, разбира се, не изключва стопанското сътрудничество с капиталистическите страни, когато то бъде изградено на принципа на равенството, на зачитане свободното и самостоятелно стопанско и политическо развитие на народно-демократичните страни. Народно-демократичните страни проявяват готовност да развиват и разширяват търговските си отношения с капиталистическите страни на тази основа, но някои от тях и по-специално от Съединените щати се провежда политика на бойкот и стопанска изолация към страните с народна демокрация. Изключение правят в отношението, което заеха напоследък към Югославия, поради надеждите, които им създаде измяната на днешните югославски ръководители. Колко успешно капиталистическите страни ще могат да проведат тая политика на бойкот при господството на частно-капиталистическите интереси у тях и какви резултати ще се постигнат в това отношение е отделен въпрос. Едно обаче е напълно сигурно, че тия опити за изолация и бойкот правят връзките, взаимната помощ и сътрудничество между страните с народна демокрация още по-здрави, още по-близки.

2. На второ място преминаването на държавната власт в ръцете на работническата класа и нейните съюзници, ръководната роля на обществено стопанския сектор в цялото народно стопанство, неговото непрекъснато развитие и разширение, както и новите форми на държавна намеса и ръководство по отношение на частния сектор

изменяват същината на тоя сектор, с други думи той сам претърпява качествена промяна. Частният капитал и капиталистът в условията на народната демокрация не са онова, което те представляват в капиталистическите страни. Тяхното положение, роля, функции и възможности са изменени, претворени, пречупени през призмата на новите обществено-политически и икономически условия, създадени при господството на народно-демократичната власт.

Държавната намеса в частно-капиталистическия сектор съществуваше и съществува и при капиталистическите режими и беше добила доста значително развитие през периода на войната При народните демокрации тази намеса не само се разширява и задълбочава, но тя придобива нов смисъл, ново значение, поставя си нови задачи и цели, с една дума, получава качествено нова характеристика. Тук се използуват нашироко наследените от миналото методи на държавно вмешателство в частното стопанство, системата на нормировките, на нарядите във всички техни форми: нарядно разпределение на суровите материали, нарядно определяне производствените задачи на индустриалните предприятия, нарядно разпределение на стоките между търговските предприятия, нарядното събиране на храни и други селско-стопански произведения, на някои места останалата още от периода на войната купонна система на снабдяване и т. н. Данъчната система, вносните и износни мита, ж. п. тарифи, системата на уравнителния фонд и др. подобни средства се използуват с успех за такова въздействие върху частния сектор. Към тези методи и средства за намеса на държавата в частностопанския сектор при народните демокрации се прибавят и някои съвършено нови — въздействие и ръководство, посредством господствуващия социалистически сектор в народното стопанство, посредством новата роля на работничеството и неговите професионални организации в ръководството на предприятията, в изпълнение на производствените задачи, подробно законодателно регулиране на частно-стопанската дейност чрез закона за народостопанския план и неговите показатели.

Особено характерно е регулирането и въздействието от страна на държавата върху частното стопанство, върху пазара по пътя на стоковата интервенция — система която все по-нашироко и с голям успех се прилага в народно-демократичните страни и която е изпитана отдавна при съветските условия. Разполагайки с големи количества стоки и с големи възможности за закупуване на такива, както и с голям свой търговски апарат, със широка система от магазини, държавата се намесва съзнателно на пазара за планомерно регулиране на цените и самото снабдяване. На опита на частника да укрива и задържа известни стоки, държавата отговаря, като пуска на пазара големи количества от тия стоки, с което принуждава и частните производители да изнесат на пазара своите стоки пред страха да не пропуснат изобщо възможността да ги продадат и при наличността на очевидния провал на неговия опит да повишава изкуствено цените на тия стоки чрез задържането им. Когато по едни или други причини се повишат много цените на известни стоки на свободния пазар, държавата ги регулира и снижава, като сама предлага на пазара тия стоки на определени нормирани цени. Когато в ръцете на производителите има много стоки, които не намират пласмент, държавата може да проведе организираното им закупуване било с оглед на натрупване на запаси, било за износ и т. н. Благодарение на това, че народно-демократичната държава държи в своите ръце вносно-износната търговия, възможностите ѝ за такова стоково въздействие върху пазара и частния сектор в народното стопанство се увеличават твърде много. Тези методи на въздействие се прилагат с големи резултати в Полша, Унгария и други народно-демократични страни, а напоследък се провеждат и дават положителни резултати и у нас.

В ръцете на народната власт всички тия средства и форми на намеса на държавата в частно-стопанския сектор добиха ново съдържание, поставиха се в служба на нова политика, за постигане на съвършено нови цели: за подобряване материалното положение на трудещите се, за ограничаване до възможния минимум и омекотяване формите на капиталистическата експлоатация, за осигуряване по-високо ниво на производството, за неговото развитие и усъвършенствуване, за съгласуване дейността на частния сектор с общите цели и задачи на стопанската политика на народните демокрации, целяща непрекъснато повишение жизненото равнище и повдигане общото благосъстояние на народа. Всичко това прави държавната намеса в частно-стопанския сектор качествено различна от държавната намеса при буржоазната държава, която и по формите и по размера си е значително по-ограничена, а по своите задачи и насоки е диаметрално противоположна с тази при народните демокрации.

Стопанските планове на народните демокрации осигуряват законната база и конкретните форми на това ръководство на частния сектор. То не може да бъде, очевидно, нито така пълно и съвършено, нито така безпрепятствено, както това е възможно в социалистическия сектор на народното стопанство. Но там се натъква и ще се натъква на сериозни трудности и противодействие от страна на частния капитал, на частния собственик, но то все пак съдържа много повече възможности и дава много повече резултати, отколкото при т. н. «дирижирана икономика» в капиталистическите условия.

БИБЛИОТЕКА В. И. И. СОФИЯ

VIII. ИЗМЕНЕНИЯ В СОЦИАЛНАТА СТРУКТУРА

Набелязаните изменения и преобразувания в стопанския живот на народните демокрации са свързани и с дълбоки промени в социалния живот, в класовите отношения, в **социалната структура** на тия народи.

Както видяхме, голяма част от стопанските промени и мероприятия засегнаха непосредствено представителите на едрата буржоазия. Мерките срещу фашистките престъпници, срещу военнопрестъпниците, колаборационисти и пр., мерките срещу спекулантите, незаконно забогатели и пр. засегнаха в значителна степен именно най-отговорни и ръководни представители на капиталистическата класа, засегнаха върховете на господстуващата финансова олигархия, на монополистичния капитал. Те бяха ликвидирани политически и икономически, а някои от тях дори и физически. Редица по-нататъшни стопански реформи и мероприятия: разширение на държавния, общински и кооперативен стопански сектор, национализация на банки, мини, индустриални и други предприятия, ликвидиране на капиталистическите монополи, въвеждане на планово ръководство, засилен държавен контрол в стопанството и пр. имаха за резултат значително стеснение стопанската и социална база на капиталистическата класа, ликвидирането на голям брой капиталисти като такива.

Аграрните реформи ликвидираха земеделския, помещическия слой, който се явяваше активен проводник на реакционната и фашистка политика в тия страни.

От друга страна, широкото навлизане на държавата в стопанския живот, разширението на нейната стопанска дейност, както и развитието на общинските, кооперативни и други обществени стопански инициативи има за последица бързото и значително нарастване на заетите в предприятия и служби работници и служащи, а оттам и абсолютното нарастване на тия социални категории.

Проведеното чрез аграрната реформа оземляване на хиляди малоимотни и безимотни селяни, разширението на трудово-производителните и други видове кооперации има за резултат увеличение броя на дребните собственици, но вече не дребни собственици, които гравитират около едрата буржоазия и се стремят към нея, а дребни собственици, здраво свързани с работническата класа, с останалите прогресивни слоеве, дребни собственици живо заинтересовани със запазването и по-нататъшното укрепване на народната власт, дребни собственици, които са готови да вървят напред към по-висши и по-съвършени стопански и социални форми.

В своята реч пред Втория конгрес на Общия работнически професионален съюз др. Димитров посочи на «радикалните изменения в положението и ролята на разните класи на нашето общество.» Той отбеляза, че «капиталистите като класа бидоха отстранени от ръководството на обществото, народното стопанство и държавата», че «се извършва процесът на ликвидирането на паразитните едри селски стопанства», че «интелигенцията, която по-рано служеше на господствуващата капиталистическа класа, сега, при нашата народна държава, ръководна сила на която става работническата класа, се освобождава от принуждението да служи на един експлоататорски режим и все повече присъединява своите сили и способности към усилията на трудещия се народ за изграждането на нашата Народна република». Той посочи също, че «начело на държавата, на обществото, на целия обществено-политически, стопански и културен живот застава работническата класа в съюз с трудещите се селяни и занаятчии, при активното сътрудничество на интелигенцията, братски обединени в могъщия и победоносен Отечествен фронт», че «в средата на самата работническа класа станаха и се извършват сериозни структурни изменения. С двегодишния стопански план ние сложихме сериозно начало на широко и ускорено индустриално строителство, което привежда към увеличение на числения състав на работническата класа с много хиляди нови работници и работнички, привлечени из средата на другите обществени категории, особено из селата. Инженеро-техническият персонал, който по-рано по правило служеше на капиталистите за експлоатация и подчинение на работниците, сега се слива, става съставна част на работническата класа. Също така и държавните и други служители, които по-рано бяха откъснати от работническата класа като нещо особено, като оръдие в ръцете на господствуващата буржоазия, сега се сливат с работническата класа, стават служители на народната държава».

«С провеждането на аграрната реформа у нас и създаването на държавни земеделски стопанства, става промяна и в положението на селско-стопанските работници — бившите ратаи. Те също така влизат като активна част в състава на работническата класа».

«От друга страна, с процеса за машинизирането на земеделското стопанство у нас се създава нова категория работници — трактористи и трактористки и други професионално квалифицирани работници, които работят в трудово-кооперативните земеделски стопанства, в държавните земеделски стопанства или обслужват частните земеделски стопанства. Това е друг нов слой, който се влива в състава на работническата класа.»

Засилването позициите на работническата класа и нейните съюзници и отслабването на капиталистическата класа съвсем не означава отслабване на класовата борба между тия антагонистични класи.

Напротив, капиталистическите и други реакционни среди, които виждат своите позиции подкопани, своето бъдеще като класа застрашено, които губят своето привилегировано положение, своите възможности за експлоатация на трудещите се и за трупане богатства на техен гръб, се опитват и ще се опитват да реагират срещу това развитие на нещата. Наистина, техните сили ежедневно отслабват, надеждите за успех чезнат. Но това не значи, че те ще се откажат от борбата, че ще се предадат без бой. Нещо повече. Колкото повече губят перспективите за една реставрация, за връщане колелото на историята назад, толкова повече ще расте тяхното озлобление, толкова повече ще се изостря тяхната безкруполна борба срещу новото демократично и прогресивно развитие, срещу социалистическите мероприятия на народната власт. Те все повече и повече преминават към терористичните методи на борба, към средствата на конспирацията, саботажа, вредителството, палежите, атентатите и други подобни.

«Унищожението на класите — казва Ленин, е работа на дълга, трудна, упорита **класова борба,** която след свалянето от власт на капитала, след разрушаването на буржоазната държава, след установяването на диктатурата на пролетариата **не изчезва** (както си въобразяват простаците от стария социализъм и старата социал-демокрация), а само променя своите форми, като става в много отношения още по-ожесточена.» [1] «Унищожението на класите по пътя на ожесточена класова борба на пролетариата — такава е формулата на Ленин» — заключава др. Сталин.

Тези ясни определения на процеса на изострянето на класовата борба в преходния период, дадени от Ленин и Сталин не само бяха потвърдени от развитието на Съветския съюз, но се потвърждават ежедневно от практиката и на народните демокрации. Организирането на буржоазно-фашистката реакция под крилото на т. н. опозиционни партии, многобройните терористически, саботажнически и заговорнически прояви и необходимостта от ожесточена класова борба за доунищожаване остатъците от капиталистическата класа; ожесточаване класовата борба в селото, вражеската и саботажническа дейност на кулаците — всичко това са прояви на една твърде ожесточена класова борба. Но дори, когато няма очевидни външни прояви, това не е доказателство за липса на вражеска дейност за отслабване на класовата борба. «Често ние и много от ръководителите, каза др. Димитров пред XVI пленум на ЦК на БКП, забравяме, че ако на повърхността видимо въобще е спокойно, че ако няма особени публични вражески проявления, то толкова по-усърдно, яростно и коварно враговете действуват по всички скрити канали за изграждане на конспиративни центрове, организиране терористически и диверсионни банди за подготовка и извършване на саботажи, пожари, убийства и пр. И тая дейност на враговете ще става толкова по-ожесточена, колкото повече засягаме буржоазно-капиталистическите елементи с нашите стопански и други преобразувания и мероприятия.»

Картината в останалите народно-демократични страни е също такава: подмолните терористични групи в Полша, организирането на класовия враг около Миколайчик, и разгрома на тази вражеска група, опитите за буржоазен преврат в Чехословашко и ударът срещу реакцията във февруарските дни, заговорите на Миниу и компания в Румъния, на фон Наги, Миндсенти и др. в Унгария и пр. Само днешните югославски ръководители водят пагубна политика на примирение и сътрудничество с класовия враг, на отричане факта на нарастване капиталистическите елементи и изостряне класовата борба. По този повод в резолюцията на ИНФОРМБЮРО на комунистическите партии се казва: «В своята политика вътре в страната ръководители на ЮКП отстъпват от позициите на работническата класа и скъсват с марксистката теория за класите и класовата борба. Те отричат факта на нарастване капиталистическите елементи в своята страна и свързаното с това изостряне на класовата борба в югославското село. Между това, политическата обстановка в югославското село не дава никакви основания за самоуспокояване и благодушие. В условията, когато в Югославия преобладава индивидуалното селско стопанство, няма национализация на земята, съществува частна собственост върху земята и покупко-продажба на земята, в ръцете на кулаците са съсредоточени значителни поземлени участъци, прилага се наемният труд и т. н. — не може да се възпитава партията в дух на замиране на класовата борба и примиряване на класовите противоречия, без да се разоръжава с това партията пред трудностите в строителството на социализма.».

---

[1] Ленин, Сочинения, т. XXIV, стр. 315.

Основно изменение в класовата борба, в нейните форми и проявления, се внасят от обстоятелството, че работническата класа и нейните съюзници имат в своите ръце организираната държавна власт и си служат за целите на класовата борба със законните средства, които властта им дава.

Всичко това променя съществено картината на класовата структура, класовите отношения и борби при народните демокрации.

IX. РОЛЯТА НА СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ И СТОПАНСКАТА ВЗАИМОПОМОЩ МЕЖДУ НАРОДНИТЕ ДЕМОКРАЦИИ

Цялото това ново, социал-икономическо, политическо и културно развитие в страните с народна демокрация се развива и осъществява на фона на съществуването на Съветския съюз, на основата на неговата непосредствена, многостранна и решаваща помощ. Народните демокрации пристъпват към социалистическо строителство в обстановка съществено различна от тази, при която започна социалистическото строителство в Съветския съюз. Най-съществената разлика се състои в това, че те не са сами, не са оставени да разрешават тази трудна задача за пръв път и само със собствени сили. Тази задача беше разрешена в Съветския съюз, Съветският съюз измина тоя път, по който сега вървят народните демокрации. Народните демокрации имат пред себе си трасиран път. Те се учат, развиват се и строят въз основа на богатия, ценен съветски опит. Те имат пред очи прекрасния пример на съветското социалистическо строителство. И всичко това представлява голяма придобивка, ценно преимущество, което само по себе си улеснява значително правилното и бързо разрешение на задачите по социалистическото строителство, спестява много усилия и предпазва от много възможни грешки.

На второ място в своите усилия за изграждане на социализма народните демокрации получават непосредствена помощ от Съветския съюз. Всички страни с народна демокрация получаваха и продължават да получават неоценима стопанска, политическа и всяка друга помощ от страна на Съветския съюз. Само днешните югославски ръководители, със своята враждебна към Съветския съюз и народните демокрации политика, сведоха до минимум в последно време помощта на Съветския съюз. А тази помощ е едно от най-важните условия за социалистическото развитие на народните демокрации. Недопустимо е изобщо да се разглежда и разрешава въпросът за развитието на народните демокрации по пътя на социализма откъснато от Съветския съюз и от неговата роля в това развитие. «Само съзнателни изменници на интересите на своите народи, безнадежни авантюристи и заслепени местолюбци могат да се опитат да отклонят своите народи от единствено спасителния път на развитие на народните демокрации и за построяване на социализма — пътя на искрената нерушима дружба със Съветския съюз, на тясна солидарност с възглавявания от него международен лагер на мира, демокрацията и социализма. [1])

Въпросът за построяването на социализма никога не може да бъде разглеждан като тясно национален въпрос. Той е общ интернационален въпрос, въпрос, който се отнася не само до народите, които в дадения момент участвуват в това строителство, но и до всички останали народи. Давайки оценка на великата Октомврийска революция Ленин и Сталин многократно подчертаха нейното международно значение. Такова е значението на Съветския съюз изобщо. Такъв общ въпрос се явява и въпросът за развитието на народните демокрации по пътя на социализма. Така гледа на този въпрос и великата страна на социализма — Съветският съюз — и затова ние виждаме от първите моменти на развитието на народните демокрации Съветският съюз да оказва незаменима помощ и подкрепа на тия страни.

На първо място, благодарение на Съветския съюз и на неговата безрезервна готовност да подкрепи, защити и подпомогне народните демокрации се обезпечи спокойното и самостоятелно развитие на тия страни, създаде се за тях гаранция срещу опитите и заплахите за интервенция. Огромната руска земя беше обект на кървава интервенция от страна на множество капиталистически страни в първите години след революцията. По същия начин биха постъпили империалистическите вълци и с всички народно-демократични страни, ако не беше Съветският съюз, стоящ на стража на мира, независимостта и свободата на народите. Нашата страна например се намираше пред непосредствената заплаха от чужда окупация, заплаха от империалистическа интервенция и само присъствието на съветски войски у нас попречи за осъществяването на тия планове. Там, където намериха почва за интервенция, какъвто е случаят в Гърция, английските и американски империалисти не се поколебаха да пристъпят към такава. А гаранцията срещу външна интервенция е едно от важните условия за победата на социализма, в която и да е страна.

---

[1]) Г. Димитров, Октомврийската резолюция, «За траен мир, за народна демокрация», бр. 21.

Съветският съюз оказа и продължава да оказва енергична дипломатическа и всякаква друга подкрепа на народните демокрации в борбата им за отбиване на опитите за потъпкване независимостта и държавния суверенинет на тия страни, за намеса във вътрешния им живот, за натоварването им с несправедливи задължения и пр. Както нашата страна, така и другите страни с народна демокрация не веднаж са чувствували благотворните резултати на тази закрила и при сключване на съглашенията за примирие, и при договорите за мир, и при отбиване чуждите териториални претенции, и при исканията на несправедливите и непоносими репарации, и при опитите за намеса във вътрешния живот на нашите страни и т. н. и т. н.

С една дума цялото досегашно развитие на народните демокрации е неразривно свързано със Съветския съюз, с неговата подкрепа и закрила. И затова с пълно право др. Димитров заяви, че Съветският съюз — това е въздухът и слънцето за нашата страна.

Към всичко това обаче трябва да прибавим и важната, от огромно значение за изграждането на социализма в народните демокрации непосредствена икономическа и техническа помощ, която те получават от Съветския съюз. Стопанските отношния, търговските връзки на тия страни със Съветския съюз са изградени на съвършено нови принципи и нямат нищо общо с отношенията между капиталистическите страни.

Както в политическите, така и в стопанските отношения между капиталистическите страни в днешния стадий на империализма е характерно отношението на икономическо и политическо поробване на едни страни от други, характерна е тенденцията за екплоатиране на по-малките и по-изостанали страни от по-напредналите в своето капиталистическо развитие империалистически сили, изграж дането на тия отношения на неравни начала. Планът Маршал е едно типично проявление на тоя род отношения, на тази политика на империалистическите страни.

Съветският съюз в своите стопански отношения със страните с народна демокрация не търси да завладява пазари, да експлоатира тия страни, не се ръководи дори от простата търговска сметка, а се явява като един мощен лост, мощен фактор в стопанското развитие на тия страни. Той изгражда своите оношения с народните демокраци на принципа на пълното равенство и най-строго зачитане суверенитета и независимостта на тия страни. Той се притича на помощ да улесни възстановяването на тяхното разрушено стопанство, да улесни развитието на техните производителни сили. Народите от тия страни бяха трогнати от жестовете, които бяха направени от съветска страна по указание на най-отговорните съветски ръководители в най-тежките моменти, които тези страни преживяха след войната, отделяйки храни за осигуряване доизхранването на населението им при неурожайните години, отделяйки най-необходими за самия Съветски съюз сурови материали, мишини и др., за да осигури развитието и по-нататъшното разширение на производството в приятелските страни. Съветският съюз не търси, както това правят американските капиталисти, чрез плана Маршал, да пласира своите излишни и непотребни стоки, а изхожда преди всичко от нуждите на другите страни. За това стопанските отношения със Съветския съюз можем с пълно основание да наречем стопанска помощ, име, което съвършено незаслужено носи прословутия план Маршал, чието истинско име е план за икономическо и политическо поробване на народите.

Тази стопанска помощ от страна на Съветския съюз щастливо се допълва от взаимната помощ, която оказват помежду си народните демокрации. Отношенията между отделните народно-демократични страни се изграждат също така на базата на пълното равенство, на взаимната помощ, на взаимното зачитане интересите и нуждите на другата страна. А това придава на тия отношения съвършено друг облик и друго съдържание, коренно различни от отношенията, господствуващи в капиталистическия свят.

Колко голямо е значението на първо място на помощта на Съветския съюз и след това на взаимната помощ на народните демокрации може да се заключи и от тревожните сведения, които идват от Югославия за неуспехите в изпълнението на стопанския план, за сериозните трудности, пред които се изправят днешните югославски ръководители след като по тяхна вина лишиха Югославия от братската помощ на Съветския съюз и народните демокрации.

Стопанското сътрудничество и взаимопомощ между Съветския съюз и народните демокрации се издига на много по-висока степен с учредяването на Съвета за икономическа взаимопомощ. Този съвет разкрива перспективите и възможностите за още по-тясно стопанско сътрудничество, за широка взаимопомощ между участвуващите в него страни.

Някои данни за помощта на Съветския съюз и стопанското сътрудничество между страните с народна демокрация ще помогнат да се разбере колко голямо е значението на тази помощ и взаимопомощ за стопанското развитие и изграждането на социализма в тези страни:

Така, по силата на търговската спогодба, която нашата страна сключи със Съветския съюз през 1945 година, нашето народно стопанство получи 215 хиляди тона крайно необходими стоки: 8 милиона килограма памук, 120 милиона килограма петрол, около 2.000 плуга, 200 жътварки, 10 комбайни, 6,000 вагона, 130 локомотива, 73 хиляди тона метали и други.

През 1946 година вносът от Съветския съюз нарастна на 280 хиляди тона най-ценни и важни за нашето народно стопанство стоки, между които: 11 милиона килограма текстилни суровини, над 110 милиона килограма петрол, 74.300 тона метали, 1.370.000 кгр. каучук, много машини и съоръжения, силодобивни централи, 310 трактора, тракторни плугове, 285 жетварки и други земеделски машини и оръдия.

Според търговската спогодба от 5 юли 1947 г. вносът и износът за 1947 и 1948 година беше уговорен на стойност 87.000,000 долара. По тази спогодба бяха внесени в страната множество най-необходими за изпълнението на двегодишния стопански план стоки. По тази спогодба получихме 11.000.000 килограма памук, 81.000 тона метали и метални произведения, 103.000 тона петрол, 200 трактори, 860 моторни коли, 400 тракторни плугове, 570 жетварки, 10 комбайни, голямо количество каучук, химикали, изкуствени торове и др.

В стопанската спогодба, сключена през 1948 година се предвижда нов стокообмен в размер на повече от 90 милиона долара, като се влючват 100,000 тона метали (каквото количество никога не е внасяно досега в нашата страна), 10.000 тона вестникарска хартия, 12.000 тона памук, каучук, химикали и други машини и сурови материали, необходими за нашата индустрия и за цялото народно стопанство.

Съгласно сключената спогодба за 1949 година вносът се увеличива с 20% в сравнение с този през 1948 година.

Към това трябва да прибавим вносът на 110.000 тона зърнени храни през 1947 и 1948 година, който се яви като израз на истинска братска помощ за попълване недостига на зърнени храни, вследствие сушавите години, както и вносът на значителни количества фураж за изхранване на нашия добитък през неурожайните години.

Помощта на Съветския съюз се изразява не само в снабдяването на нашето народно стопанство с необходимите му стоки и материали, но също така и в осигуряването пазар за някои важни наши артикули, пласирането на които при днешните условия на международния пазар се явява затруднено. Така например в Съветския съюз ние намерихме сигурен пазар за нашите тютюни, пулпове и други. Срещу извънредно ценните и важни за нашето социалистическо строителство стоки, които получаваме от Съветския съюз по спогодбата за 1949 година, там изнасяме стоки от които 75-80% е тютюнът, 5% са плодовите пулпове и някои семена, а останалата част се допълва от износа на спирт, оловен и цинков концентрати и други някои дребни артикули.

Колко голямо значение за нашето икономическо развитие имат стопанските ни отношения със Съветския съюз може да се заключи от това, че вносът от Съветския съюз представлява средно повече от 60% от целия ни внос, а износът за Съветския съюз повече от 50% от общия ни износ.

А какво да кажем за тая помощ, която ни оказва Съветският съюз с решението му за построяване на цели заводи у нас със съветски инсталации, под ръководството на съветски специалисти и при това на кредит. Какво да кажем за незаменимата помощ, която оказват съветските специалисти във всички области на нашето стопанство, наука и техника, за помощта от съветските геолози, съветските архитекти, съветските инженери и пр.

С една дума може да се каже, че нашето днешно икономическо развитие, строителството на социализма у нас е неразривно свързано със Съветския съюз, с всестранната помощ, която получаваме от него.

Нашият стокообмен и с другите страни с народна демокрация непрекъснато се развива, расте и заема важно място в икономическото развитие на нашата страна. От Чехословашко, от Полша, Унгария и другите народно-демократични страни ние получаваме също така ценни стоки: машини, сурови материали и други, абсолютно необходими за успешното изпълнение на нашия народостопански план, а то значи и за успешното развитие на нашето народно стопанство по пътя на социализма.

Търговията на **Чехословашко** със Съветския съюз заема първо място в стокообмена ѝ с другите страни. През 1948 година Чехословашко е получило от Съветския съюз стоки за 5.888.000.369.000 крони, главно сурови материали, необходими за чехословашката индустрия и храни за населението. Колко голямо значение има търговията със Съветския съюз днес за Чехословашко може да се види от едно сравнение на тази търговия преди войната и днес. Търговията със Съветския съюз се е увеличила от 1% през 1937 г. на 16% за 1948 година. А търговският договор за 1949 година представлява най-голямото търговско споразумение подписано досега от Чехословашко с друга държава. Той предвижда внос за 8.7 милиарда крони внос и 9 милиарда крони износ. Вносът от Съветския съюз ще се състои 57% от индустриални сурови материали, 40% от хранителни продукти и само 3% готови произведения. Срещу това Чехословашко изнася 23% произведения на металургията и тежкото машиностроене, 5% селско-стопански произведения и 72% готови изделия, главно индустриални произведения.

Във външната търговия на **Унгария** също така Съветският съюз заема първо място. През 1947 година от общ внос в размер на 945.000.000 форини, 104.000.000 се пада на Съветския съюз, или 11%, а от общ износ в размер на 835,000,000 форини на Съветския съюз с падат 174.000.000 форини, или 28%. Голям дял и от останалия внос и износ се пада на страните с народна демокрация — 289.000.000 форини от вноса и 198.000.000 форини от износа. Стокообменът на **Полша** със Съветския съюз има решаващо значение в стопанското развитие на днешна Полша. От 4%, колкото бе стокообменът на Полша със Съветския съюз през 1938 година нарастна на 21.5% за 1948 година, а като се добави и стокообмена с останалите народно-демократични страни, получава се 37.8% от целия външен стокооборот. Този процент има постоянна тенденция да расте. Характер на братско подпомагане на Полша представлява и договора за доставка при кредитни условия на инвестиционни стоки от Съветския съюз на стойност 450.000.000 американски долари.

75% от **румънската** външна търговия обхваща стопанските връзки със Съветския съюз и страните с народна демокрация.

Албания днес получава неоценима помощ от Съветския съюз, откъдето внася както машини и сурови материали, така и някои дефицитни материали, необходими за консумативни нужди на населението. Построяването на захарната фабрика и модерните инсталации за рафиниране на нефт в Албания ще се извършват с непосредствената помощ на Съветския съюз.

Още преди създаването на Съвета за стопанска взаимопомощ бяха направени първите крачки към координиране на стопанските планове на народно-демократичните страни. Като пример можем да посочим конвенцията между Полша и Чехословашко. По тази конвенция е създаден общ Съвет за стопанско сътрудничество.

Голямо значение за стопанското развитие на двете страни има сътрудничеството в индустрията. Договорът предвижда запознаване с производствената програма на отделните клонове — за да се допълват — общо възстановяване или изграждане на заводи, и сътрудничество в изследователската работа, организацията на труда, обучението и т. н.

Изработената от клоновата комисия програма за специализация на известни производствени клонове помага да бъде въведено серийното производство на едни артикули в Полша, а на други в Чехословашко. Благодарение на това разпределение всяка страна ще произвежда големи количества от тия артикули. Това е много икономично и същевременно позволява бързото техническо развитие. Основа за специализация са наличните сурови материали, нужни за известен клон от производството. Така се използува пълната производствена способност на всяка страна в съответната за нея област. Досега индустриалната комисия е разпределила производството на мотоциклети, велосипеди, станоци, сода, цинквайс, обуща, автомобилни гуми, някои минни и металургични съоръжения, медикаменти и бои.

Независимо от това, въведено е и изработването на масти от един артикул и в двете страни. Това се отнася за някои машини, металургични, минни и др. съоръжения, кранове и др. Монтажът на изработваните отделни части може да се извършва в една от страните, или едновременно и в двете.

Общият строеж на индустриални обекти започна с изграждането на електрическата централа в Двор. След пущането ѝ в движение Чехословашко ще получава половината от произвежданата енергия. Така ще му бъде изплатен неговия дял от строежа на този обект. След това електрическата централа ще стане собственост на полската държава, а получаваната от Чехословашко електрическа енергия ще се заплаща по специална тарифа.

В края на миналата година смесените клонови комитети взеха решение за общо построяване на фабрика за гръстене на лен в Граби и др. предприятия. Определени са размерите на чехословашката помощ при изграждане в Полша на голям комбинат, който ще произвежда около 12 милиона чифта обуща годишно, Чехословашко ще достави машините и съоръженията.

Близостта на минната област и индустриалните центрове на Полша и Чехословашко дава възможност за пълно съгласуване стопанствата на двете страни. Коксирането на въглищата от Валбжинско в чешките пещи в окръга Кладно, и на въглищата от Остравско-Карвинския басеин в пещите на Шльонск ще намали значително транспортните разноски.

Широко въведената размяна на опит и предаването на най-новите научни открития ще ликвидира съществуващата в капиталистическите държави система на монополизиране тайната на производството, която носи големи загуби на народното стопанство.

Научно-техническата комисия ще координира научно-изследователската дейност на иститутите, чието сътрудничество не ще се ограничава само до размяна на опит и професионална литература, но ще се основава и на разпределяне на труда между институтите с една и съща специалност. Важна област представлява стандартизацията на артикулите и начините на организация на труда.

В областта на транспорта и съобщенията са сключени споразумения, които осигуряват транзита на Чехословашко през Полша и правото да ползува полските морски пристанища. В Шчечин се създава чехословашка свободна зона. Голямо общо дело е строежът на канала Одра-Дунав, който вече започна.

Сътрудничеството в областта на земеделието се основава между другото и на разпределение на производството. Всяка страна ще отглежда такива растения, за които климатът и почвата ѝ са най-подходящи. С плодовете им ще се снабдяват двете държави, а размяната ще се извършва на собствени разноски. Двете страни ще разменят и разплодни свине и птици.

Финансовата комисия на Съвета за сътрудничество ще урежда всички въпроси, относно разплащанията, търговията, съобщенията и други. С проектите за прилагане на методите за планиране и статистика се занимава Плановата комисия.» ¹)

Като такава проява на съгласуване и помощ можем да посочим и уреждането на специални извънредни смени в някои чехословашки заводи, работещи поръчки за България, с оглед да се изпълнят в сроковете, предвидени в нашия план.

Сега със създаването на Съвета за стопанска взаимопомощ се откриват непознати възможности за сътруд-

---

¹)Халина Бродска, Полско-чехословашките стопански отношения, сп. «Швят и Полска», книжката от 6 март 1949 г.

ничество и взаимно подпомагане на народно-демократичните страни, за съгласуване техните стопански планове и т. н.

Всички тези дани достатъчно ясно показват, че строителството на социализма в народните демокрации включва като необходим свой елемент и важно условие помощта на Съветския съюз и взаимната помощ на отделните страни, строещи социализъм.

X. ИКОНОМИЧЕСКИТЕ КАТЕГОРИИ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ ПРИ НАРОДНИТЕ ДЕМОКРАЦИИ

В резултат на посочените дълбоки промени в икономическата и социална структура на народните демокрации, в резултат на новите социал-икономически отношения, които се развиват в тия страни, създават се нови закономерности и нови принципи, съществено различни от законите и принципите на капиталистическата икономика. Това са закономерностите на преходния период, които представляват от една страна развитието и господството на социалистическите отношения и от друга — западането, разложението и изчезването на капиталистическите отношения и елементи.

Тук категориите и закономерностите на капиталистическата икономика все още не са загубили напълно своята значимост, но тяхното проявление се изменя, преобразява в новата обстановка. То търпи отражението на социалистическия сектор, на неговото развитие и господство. От друга страна социалистическите закономерности още не са получили абсолютно господство и не са стигнали онзи чист вид, който те имат при развитата социалистическа икономика.

Ние не можем тук да проследим всички промени в отделните категории явления и закономерности, но ще си позволим да посочим на някои типични промени, които произтичат непосредствено от упоменатите вече нови моменти и структурни изменения в икономиката на народните демокрации.

На първо място активната роля на държавата в стопанския живот, ръководенето и направляването му чрез народостопанските планове, внася основни промени в характера на самите закономерности на икономиката на народните демокрации. В такива важни области, каквито са индустрията, мините, банките, външната търговия, търговията на едро и пр., където е установено пълно господство на обществената социалистическа собственост и е ликвидирана в основите ѝ капиталистическата стихия, се явяват нови закономерности, принципно различни от тия на капиталистическата икономика. Държавният народостопански план придобива силата на икономически закон. Както «икономическите закони на социализма се реализират чрез политиката на партията и съветската държава»[1]), така и при народните демокрации плановото ръководство на стопанството, от партията и държавата се явява нова закономерност на стопанското развитие преди всичко в обширната област на социалистическия сектор на народното стопанство. Плановото ръководство все повече се опира на научното обхващане на икономическите закономерности, на тяхното познаване и съзнателно използуване.

Така, капиталовложенията тук се извършват по определен план, с оглед нуждите и интересите на цялата страна и нейното по-нататъшно развитие и не зависят от съображенията на «лична сметка», на преследване капиталистическа печалба и пр., които съображения играят определяща роля при капиталистическата икономика. Новото строителство се извършва организирано, с оглед на основните цели на плановото развитие на народното стопанство.

Отстраняването на чуждия монополистичен капитал и осигуряването политическата и икономическа независимост на страните с народна демокрация освобождава тия страни от онова непосредствено и определящо влияние, което финансовият монополистически капитал оказва върху зависимите капиталистически страни, задържайки тяхното икономическо развитие, превръщайки ги в аграрен придатък на напредналите капиталистически страни, ограбвайки техните богатства и т. н.

Индустриализацията в народните демокрации се развива по нови пътища, с нови темпове и при нови закономерности. Така, за всички тези страни се явява характерно предимството, което се дава на развитието на тежката индустрия, докато през периода на капиталистическото им развитие тя систематически изоставаше. Районирането и географското разпределение на индустриалното строителство се осъществява въз основа на нови критерии и принципи — тук не личната изгода на отделния капиталист, не и неговата частна собственост играят роля, а много по-важни общонародни и държавни интереси и съображения се явяват решаващи. Провежда се рационално разместване на индустриалното, а в голяма степен и на селското стопанство по райони, като се отчитат особеностите на различните райони, цели се приближаване на предприятията до източниците на сурови материали, до районите и центровете, нуждаещи е от тяхното производство, избягват се далечните и кръстосани превози и т.н.

---

[1]) К. В. Островитянов, К вопросу об эконом. роли сов. государство, стр. 9.

Техническото развитие и усъвършенствуване на производството тук е освободено от ония пречки, които се явяват редовно и естествено явление при капитализма, при господството на патентната система на техническите изобретения и нововъведения, при насочването на тази дейност от частния капитал много често в противни на обществения интерес, противни на нуждата от едно действително усъвършенствуване на производителните сили. В различие от капиталистическата икономика, икономиката на народните демокрации осигурява възможността за широко развитие на техниката, за привличане на хилядите работнически кадри в това дело, за повсеместното приложение на всички изобретения и открития в страната и за непрекъснат технически прогрес. Както при условията на социализма, така и при народните демокрации, «всяко усъвършенствуване, което облекчава труда, което повишава неговата производителност, се прави достояние на всички, оръдие за общ възход.» ¹)

При народните демокрации е открит широко пътят за непрекъснато и организирано използуване науката за целите на производството, както в индустрията, така и в земеделието. Научно-изследователската работа, както в областта на техниката, така и в другите научни области, при условията на народната демокрация се насочват към нуждите и проблемите на социалистическото строителство и започва да оказва непосредствена помощ и въздействие върху стопанското развитие на страната. Решават се въпросите за рационализирането и усъвършенству-

---

¹) Л. Леонтев, За политическата икономия на социализма сп. «Ново време», кн. 4-5, 1948 г., стр. 424.

ване производството в индустрията, геоложките и иженерни кадри се впрягат в непосредствена служба за развитие и разширение на минното дело, изследват се и се създават нови сортове растения, нови видове животни, въз основа принципите на съвременната агро-техническа наука се насочва и ръководи земеделското производство и т. н.

Чрез планът се разрешава въпросът за необходимата пропорционалност в развитието на народното стопанство и неговите различни клонове и производства, за съгласуваност между индустриалното и земеделско производство, и всичко това върху принципи съвършено различни от тия, които важат в тази област при частно-капиталистическото стопанство. «Пропорционалността в условията на капиализма — това е само момент в диспропорционалното движение на капиталисическото производство. . . Напротив, отличителна черта на социалистическата икономика се явява това, че разширеното възпроизводство на социалистическите производствени отношения се осъществява на основата на съзнателно, по планов начин установявани пропорции между отделните отрасли на народното стопанство и предприятия.» 1) В това отношение развитието на народните демокрации върви по пътищата, очертани от социалистическата икономика. Това важи особено за социалистическия дял от народното стопанство, а то значи преди всичко за индустрията, транспорта и т. н.

При условията на капитализма развитието на машинното обработване на земята и интензифицирането на земеделието срещат пречка в лицето на частната собственост върху земята и в законите на капиталистическата земна рента, поради което земеделското стопанство изостава твърде много в сравнение с промишлеността, дори и в най-напредналите страни, земята се подлага на хищническо използуване и изтощаване.

При народните демокрации се внасят съществени изменения, както в условията и методите на внедряване машинната техника в земеделието, така и в цялостното му развитие. Характерно е преди всичко организираното снабдяване на земеделското стопанство с техническа по-

---

2) К. Островитянов, Социалистическое планирование и закон стоимости. Вопросы экономии, 1948 г., кн. 1, стр. 27.

мощ чрез изгражданите от държавата, а някъде (Чехословашко) и от кооперациите на система от машинотракторни станции. Народостопанските планове поставят пред индустрията задачата за произвеждане на трактори, вършачки, комбайни и други земеделски машини, за произвеждане на изкуствени торове и пр. Организирано и по план става производството и снабдяването със семена, разпределението на земеделските култури, по площ и по райони, държавата създава огромни иригационни и др. мероприятия за обслужване на земеделското стопанство и за неговото интензифициране и т. н. Това са все нови моменти в стопанския живот на народните демокрации, които внасят нови закономерности в развитието на производителните сили, в отношенията между града и селото и т. н.

Народно-демократичната държава, която има в своите ръце банките и другите кредитни институти по пътя на кредитирането влияе твърде ефикасно върху народното стопанство, направлявайки с помощта на кредита и строителството, и производството, и цялата стопанска дейност в най-решаващите области на народното стопанство.

Характерен момент в развитието на индустриалните, търговски, транспортни и други държавни предприятия е изграждането им върху принципите на самоиздръжката, което ги приближава към съветските хозразчьетни предприятия. «Държавата предоставя на предприятията самостоятелност за управление на специално дадените от държавата основни и оборотни фондове. Тази имуществена и стопанска оперативна самостоятелност на държавните предприятия намира своето юридическо изражение в това, че те, като получават под свое управление от държавата определени средства за производство, се проявяват в отношенията си с другите предприятия, колхозите и отделните граждани, като самостоятелни юридически лица. . . Причината за това трябва да се търси в характера на труда през стадия на социализма, а най-накрая в достигнатото ниво на производителните сили. . . Личната материална заинтересованост на работника в своя труд е един от решаващите фактори за издигането на производителните сили през стадия на социализма. Принципът за личната материална заинтересованост се прилага от Съветската държава за ръководство и управление на социалистическите държавни предприятия, което намира своето изражение в самоиздръжката. В. И. Ленин на Втория всесъюзен конгрес по политпросветата говори: «Трябва да построим всеки крупен отрасъл на народното стопанство на лична заинтересованост.» 1) Да се построи всеки крупен отрасъл на народното стопанство на лична заинтересованост — това значи заплатата на всеки работник да се постави в зависимост от неговия труд, а материалното положение на всяко предприятие — в зависимост от работата на това предприятие. Това се постига с помощта на самоиздръжката, при отпускане на средства на държавно предприятие се отчита работата на даденото предприятие при изпълнението на държавния план от него. Добрата работа на предприятието се поощрява и материално и морално. По силата на това, съветското предприятие е длъжно да съобразява своите разходи с доходите, да съблюдава режима на икономии, да увеличава рентабилността, да изпълнява и преизпълнява плановете. От принципа на самоиздръжката произтича необходимостта за предоставяне на предприятията известна имуществена и стопанска оперативна самостоятелност.» 2)

На същите основания и върху същите принципи се изграждат и държавните предприятия на самоиздръжка при народните демокрации.

Стойността се явава такава категория, която преминала от досоциалистическите формации, действува и при социализма в преобразен вид. Законът за стойността в ръцете на планиращата социалистическа държава се явява оръдие за осъществяване социалистическия принцип за заплащане според труда и оръдие на самоиздръжката като метод на управление на социалистическите държавни предприятия. Социалистическият принцип на заплащане според труда и самоиздръжката са основани на принципа на трудовия еквивалент. А този принцип на стадия на социализма се осъществява при помощта на стоково-парични отношения и съставлява закона на стойността. 3)

---

1) Ленин, соч. т. XXVII, стр. 44.

2) К. Островитянов, Икономическото понятие стока в съветското стопанство, сп. Планово стопанство, 1949 г., кн. 1, стр. 22-23.

3) К. Островитянов, Социалистическое планирование и закон стоимости. Вопрэсь скономики, 1948, кн. 1, стр. 38.

В икономиката на народните демокрации несъмнено законът за стойността играе тази роля във връзка със заплащането според труда и принципа на самоиздръжката. Тук обаче обстановката е по-сложна. Съществуването на частно-капиталистическия сектор, на свободен пазар и пр. влияят, щото законът за стойността да запази в преходната икономика и своето значение на закон за движението на стоково-капиталистическото производство, разбира се като се отчетат всички промени, които господството на социалистическия сектор внася в частно-капиталистическия.

Учението на Ленина и Сталина за търговията и парите в преходния период и при социализма се явява ръководно в паричната и търговска политика на тия страни. Тук нямат място вредните теории за «отмирането» на парите и търговията, няма тенденции за подценяване на тия важни фактори в социалистическото развитие. Народно-демократичната държава, която има широка мрежа от свои търговски предприятия и използува широката мрежа от кооперативни предприятия, разполагайки с огромни количества стоки — с цялата продукция от мините, национализираните индустриални предприятия, вносните и износни стоки, монополните артикули и пр., се намеева съзнателно и планомерно в ръководството на пазара и регулирането на цените. Въпреки съществуването на частно-стокови отношения, въпреки съществуването още на стихийни моменти в пазара, народно-демократичната държава все повече и повече налага своето господство и ръководна роля на пазара. «Цената на стоката в социалистическото общество на СССР е основана на нейната стойност, или на разноските по производството. Обаче Съветската държава сама определя в интереса на укрепване социализма и повдигане жизнения уровен на трудещите се, конкретната цена на всяка стока, произведена от държавните предприятия, или продавана в държавната търговия, а следователно и степента на отклонение на пазарната цена на стоката от нейната действителна стойност.» ¹) Изобщо с помощта на цените и ценовата политика Съветската държава, а постепенно и народно-демо-

---

¹) В. Вознесенский, «Военная экономика СССР в период Отечественной войны», Москва, 1948 г., стр. 122.

кратичните държави, въздействува върху производството и разпределението, улеснява въвеждането на техниката, насърчава засяването на едни или други култури, развитието на едно или друго производство, въздействува върху свободния пазар за намаляването на цените и т. н. Както отбелязахме, в това отношение системата на стоковата интервенция на пазара се оказа мощно оръжие в ръцете на държавата.

При народните демокрации трудът все повече се превръща от частен в обществен и разпределението му по различните отрасли се извършва по план, а не по законите на капиталистическата икономика.

Характерни са новите принципи и метод на повишение производителността на труда и на развитието на производителните сили изобщо, които се различават съществено от тия на капитализма.

Капиталистическите методи на повишение производителността на труда се изразяват в изтощително напрежение, в такива методи на интензифициране работата на работника, които изсмукват неговите жизнени сили в кратък срок и го изхвърлят на улицата като негодна и ненужна вещ. Освен това, следствие съществуването на армия от безработни, капиталистите имат възможност да подберат най-квалифицираните и физически най-издръжливите работници, като останалите обричат на безработица и глад.

При народните демокрации, по образеца на съветските трудещи се, работническата класа активно и съзнателно участвува в разрешаването на тази най-важна задача, според Ленин и Сталин, за победата на новия обществено-икономически строй—повишаване производителността на труда. Трудово съревнование, ударничество, наднормено производство, рационализаторство — това са нови форми и методи на работа, които са съвършено чужди на капиталистическото общество, но които при народно-демократичната икономика имат изключително важно принципално значение. Това са прояви на освободения или освобождаващ се от веригите на капиталистическата експлоатация труд, които ярко бележат кръвното родство на народно-демократичната икономика със социалистическата.

«При капитализма работникът е принуден да се труди от страх пред гладна смърт. Трудът на наемния работник е по същество принудителен труд, въпреки че сделката между работника и капиталиста е облечена във формата на съгласие, на покупко-продажба. Социалистическата организация на труда се поддържа от свободната и съзнателна воля на самите трудещи се, които създават своя собствена, другарска дисциплина на труда.» [1]) При народните демокрации се изграждат тия нови форми и прояви на съзнателна трудова дисциплина, които променят коренно картината на трудовия процес в тия страни.

Социалистическият принцип за заплащане на труда според количеството и качеството му се установява като основен принцип на заплащане за всички промишлени, транспортни и други предприятия, намиращи се в ръцете на народно-демократичната държава. В тази насока трябва да отбележим установяването на нови щатни таблици, надничнн блокове, тарифи и пр., които, въпреки неизбежните си недостатъци като първо начинание, се строят върху тия здрави принципи. Заплаща се по трудови норми, наднормено производство, извънреден труд, премии за реализирани икономии и пр. Всичко това отговаря на новата роля на труда в страните, строещи социализъм.

Излишно е да се подчертава, че трудът още не се е превърнал в «първа жизнена потребност», каквато той става при условията на комунизма. Тук той се явява като средство за съществуване на работника и поради това системата на заплащане е нагодена към използуване стимула на личната материална заинтересованост на работниците.

В страните с народна демокрация се създават нови условия за повишение реалната работническа заплата — по пътя на регулиране цените от държавата, чрез принудително намаляване нормата на капиталистическата печалба в частно-капиталистическите предприятия, чрез организирането на специално работническо снабдяване при системата на привилегировани цени, чрез организирането на работнически столове и цяла редица стопански, социални и културни мероприятия, целещи подобряване бита на работниците и техните семейства.

---

[1]) Л. Леонтев, За политическата икономия на социализма, сп. «Ново време», 1948 г., кн. 4-5, стр. 421.

Като резултат от разширяването на държавния сектор и ръководного място, което той заема в народното стопанство и на политиката на народно-демократичната държава в интереса на трудещите се, се явява превръщането на значителна част от принадената стойност, в принаден продукт, който влиза в ръцете на народната държава, в ръцете на самите трудещи се и отива за ново разширение на обществените средства за производство, за социални и културни мероприятия в полза на трудещите се и поради това губи експлоататорския си характер.

Организираното ръководене борбата за икономии, за намаляване на производствените разноски, за понижение на себестойността на стоките — това са явления, които наблюдаваме във всички народни демокрации и които намират отражение в самите народостопански планове на тия страни.

Накрая ще се спрем специално на два проблема, които ясно очертават принципалната разлика на икономиката на народните демокрации от тази на капиталистическите страни — проблемът за стопанските кризи и въпросът за безработицата.

Периодично повтарящите се стопански кризи и безработицата са явления, присъщи на капиталистическата система и те с упорита закономерност се проявяват във всички капиталистически страни, независимо от континента, на който се намира дадена капиталистическа страна, от расовите качества на народите, или от мъдростта и далновидността на техните управници. Маркс установи, че тия явления произтичат от същността на капиталистическата система и се явяват израз на нейните основни противоречия и закономерности. Не без основание буржоазните политици са загрижени пред перспективите на предстоящата следвоенна криза, дори в страни, които дават външен вид на просперитет. По отношение на капиталистическите страни с научна увереност можем да поставим прогнозата за неизбежното им навлизане в нов цикъл на стопанска криза и нов разраст на безработицата, на изостряне социалните борби и конфликти, стачки и пр., въпреки полицейски и административни мерки.

Научният анализ на икономиката на народните демокрации във връзка с проблемите за безработицата и за стопанските кризи, налага да си дадем сметка дали и доколко се проявяват в тази нова икономика онези моменти, които при капиталистическата икономика са свързани непосредствено със стопанските кризи и безработицата, да установим кои от тях са присъщи и на новата икономика на народните демокрации и кои не.

Разбира се, ние тук не можем да се разпростираме върху теорията за капиталистическите кризи. Ще кажем само, че те се обясняват научно с основното противоречие на капиталистическата стопанска система — противоречието между обществения характер на производството и капиталистическата форма на присвояване резултатите от производството. Това основно противоречие се проявява в противоречието между организираността на производството в отделните предприятия и анархията на производството в цялото общество, в противоречието между присъщата на капитализма тенденция за безгранично разширение на производството и ограничеността на платежоспособното търсене на това производство, противоречието между производството и потреблението.

Тези противоречия, присъщи на капитализма, не са свойствени на икономиката на народните демокрации. Те или никак не съществуват тук, или са ограничени и неутрализирани в своето действие.

В народните демокрации, както видяхме, ръководна роля играе общественият сектор в народното стопанство. В него е отстранено противоречието, което лежи в основата на капиталистическите кризи — противоречието между обществения характер на производството и частното присвояване на продукта, тъй като тук не само производството има обществен характер, но и присвояването става обществено. Продуктът принадлежи не на отделни капиталисти, нито дори на буржоазната държава, която служи на същите капиталисти, а принадлежи на обществото в лицето на народно-демократичната държава.

И в частния сектор на народното стопанство положението е съществено променено. Той играе подчинена роля, неговите закономерности са изменени, той е пречупен през призмата на новите обществено-икономически отношения. Изменението засяга и момента на частното присвоявsне. При народните демокрации се стеснява обсега на частното присвояване и известна част от продукта в частния сектор става предмет на обществено присвояване под различни форми—чрез провеждането на нови данъчни системи (прогресивно-подоходен данък, данък върху оборота, еднократен данък и пр.), нормировки на печалбите, увеличение на работническите заплати и пр.

Противоречието между организацията на производството в отделното предприятие и анархията в производството в цялото общество също така не се проявява, освен в ограничен масщаб и в крайно омекотени форми. Възможността за провеждане на народостопанския план в тия страни, която разгледахме, отстранява в основата му анархистичния характер на производството. При условията на капитализма, пише Енгелс, «всеки произвежда от само себе си толкова, колкото позволяват средствата за производство, които той има случайно в свое разпореждане, за удовлетворяване на своите нужди по пътя на размяната. Никой не знае, колко такива продукти, каквито той произвежда ще се явят на пазара. . . ще намери ли неговата стока консуматор, ще си покрие ли разноските по производството и изобщо ще бъде ли стоката продадена. В общественото производство господствува анархия.» [1]) Тази картина, която ни рисува Енгелс, е типична за всяко капиталистическо производство.

От друга страна провеждането на общ народостопански план в страните с народно-демократичен режим изменя съществено законите на развитието на производството. В различие от капиталистическото производство, тук не само в отделното предприятие, но и в обществен масщаб производството се явява организирано, ръководено. Планомерното разпределение на суровите материали, работната ръка, кредитите, плановото определяне на производството по видове и размери дава възможност на държавата да осигури в значителна степен необходимата пропорционалност между отделните отрасли на народното стопанство, да съгласува производството и потреблението и да избегне по този начин проявите на капиталистическата стихия, на анархията в капиталистическото производство. Не безграничният стремеж на капиталистите към печалба, а планът се явява определящ момент в развитието на производството при народните демокрации.

---

[1]) Фр. Енгелс, Сочинения, т. XIV, стр. 274-275.

Основното противоречие на капитализма, което прави неизбежни стопанските кризи, се проявява и в ограничеността на платежоспособното търсене на стоките, т. е. в ограничеността на покупателната способност на масите. Тук се отразява закона за обсолютното и относителното обедняване на работническата класа при капитализма, както и постоянния и присъщ на капитализма процес на разорение на дребните стокопроизводители.

Тези явления при народните демокрации нямат място. Общественият сектор на стопанството изобщо не е изграден на принципа на капиталистическата печалба и неговото разширение и развитие, увеличението на производството, не само не води до обедняване на работническата класа, но напротив, самият този процес означава увеличение икономическата мощ на работническата класа, на трудещите се, на народа, на който принадлежат тия постоянно увеличаващи се богатства. Мерките на контрол и ръководство по отношение на частния сектор, на ограничаване капиталистическата експлоатация провеждането на нова социална политика и социални мероприятия в полза на трудещите се и за действително повдигане тяхното жизнено ниво, не само не ще позволи намаляване покупателната сила на масите, но води до нейното бързо повишение. Чрез коопериране на дребните производители и чрез цяла серия мероприятия на народната власт се променя коренно и тяхната съдба като се избягва процеса на тяхното разорение и пауперизиране.

Всичко това показва, че при условията на народните демокрации изобщо липсват предпоставките за развитие и разразяване на една капиталистическа криза. В тях може да има недостиг на производството поради недоразвитост на производителните сили в началния период за тия режими, може да има затруднения, поради неурожай, природни бедствия и пр., може да има и неизбежно в началото грешки и неуредици в ръководенето на стопанството, поради липса на опитност, поради други слабости в работата, но всички тия неща са поправими и не носят неизбежния и неотстраним бедствен характер на една капиталистическа криза.

Разбира се, народно-демократичната икономика не е нещо неизменно, нещо окончателно и веднаж завинаги установено. Тя непрекъснато се развива и усъвършенствува. При нашия анализ ние имаме предвид досегашните достижения на народните демокрации с развити нови икономически отношения, както и основните тенденции на развитие, които се оказват присъщи на тези страни, на тези режими.

Съществуването на безработица, на индустриална резервна армия е явление, присъщо на капиталистическата система. Маркс установи, че за капитализма безработицата не е случайно явление, а тя произтича от вътрешните негови закони. Маркс отбелязва три вида безработица: текуща безработица, която се явява периодически, скрита — която се изразява главно в селското свръхнаселение, което представлява излишна работна ръка на село, но не напуска селото, поради липсата на възможност да се вмести в индустриалното производство, и застояла безработица, най-тежката форма, при която безработицата е станала постоянно състояние на тия хора и ги води до скитничество, босячество, просия и т. н. А Сталин отбелязва, че при империализма армиите на безработните се превърнаха от резервни в постоянни.

Всички тези явления не могат да се считат за свойствени на народните демокрации.

Кое дава основание на нашето научно убеждение, че безработицата не е явление, присъщо на новите демокрации?

При новите условия, създадени от народните демокрации липсват предпоставки за съществуването на безработицата като редовно, закономерно явление. Развитието на производителните сили, техническият прогрес при капитализма създават предпоставки за безработица не сами по себе си, а поради специфичните социал-икономически условия на капиталистическата система. Производителните сили и техниката се развиват и усъвършенствуват при условията на народните демокрации също и то с по-бърз темп, с по-голяма свобода и при отсъствието на ограничените рамки и пречките, които им поставя капитализма. Но това развитие тук не носи онези бедствия за работническата класа, които ѝ носи при капитализма. Развитието на производителните сили и техническият прогрес в областта на обществения сектор на народното стопанство не само не се извършва в ущърб на интересите на работниците, но напротив, води до повдигане на общото благосъстояние, до повдигане общото жизнено равнище на народа. То открива пътя за ново и все по-голямо разширение на обществения сектор в стопанството, до запланирването на все нови и нови обществени строежи, държавни стопански предприятия, до ново разрищение на производството, което от своя страна иска нови кадри, нови работни сили. Възможностите на планово ръководеното стопанство за разрищение и увеличение на производството, за заангажиране на нови работнически кадри са далеч по-големи от тия при капиталистическото стопанство. При капитализма това развитие на производителните сили е ограничено и поради зависимостта му от пазара и поради съзнателното попречване на техническите нововъведения от капиталистите чрез поставяне в действие на патентната система и други подобни средства, което е много характерно за епохата на империализма, на монополистичния капитализъм. Стопанските кризи от своя страна водят до застой и разрушаване на наличните производителни сили при капитализма и с това още повече стесняват възможностите за поглъщане на работниците в производството.

Подобни явления не съществуват и не са възможни не само в обществено-стопанския сектор при народните демокрации, но и в частно-стопанския сектор, който чрез плана, чрез държавната намеса, контрол и ръководство все повече се включва в общата система на новото стопанство и получава нови условия и възможности за развитие на производителните сили, за разширение на производството и включването на нови работни сили в него. (Това, разбира се, няма нищо общо с теорията за мирното врастване на капиталистическия сектор в социалистическото стопанство).

Тези нови възможности за развитието на производителните сили, бързото разрастване на обществения стопански сектор, неговата ръководна роля, широките строителни и производствени програми на народните демокрации, новите възможности за преминаване на дребните стокопроизводители към по-висши и по-съвършени организационни форми без да изминат пътя на разорението и принудителното пролетаризиране, въвеждането и понататъшното разширение на плановото начало, всичко това означава отстраняване на условията за развитие на една хроническа или остра безработица.

Тези теоретически изводи се потвърждават и от няколкогодишната практика на народните демокрации. В страните с народно-демократичен режим няма никакви признаци за поява на безработица, за застой в производството и никакви опасения в това отношение не съществуват. Напротив, в редица сектори на стопанството започва да се чувствува обратното явление — глад за работни ръце, докато в същото време от страните с капиталистическа икономика пристигат все по-тревожни сведения за нарастване на безработицата и за липсата на перспективи и възможности за преодоляването ѝ.

Наистина и в страните с народно-демократичен режим могат да се посочат случаи на несвоевременно вместване на по-голям, или по-малък брой лица в производството, на съществуване на известна безработица. Но тук тези явления се различават качествено от структурната безработица при капитализма. В случая се касае било за още неликвидирано наследство от миналото, било за резултат на известни организационни грешки и слабости, напълно преодолими и поправими, било най-сетне за временни явления, свързани с процеса на преустройството на стопанския и обществен живот. Условията за ефикасното и окончателно ликвидиране на тия явления, обаче, са на лице.

Изобщо във всички области на икономическия живот на народните демокрации се проявяват нови закономерности, нови явления, които отразяват същността на новото развитие на тези страни от капитализма към социализма. В досегашните свои резултати и постижения народните демокрации показаха на дело, своето голямо превъзходство пред капиталистическите страни и тяхната икономика, а с богатите възможности и светлите перспективи, които откриват пред народите, укрепват в тях вярата в недалечната и пълна победа на социализма.

СЪДЪРЖАНИЕ:

стр.
1. Ролята на държавата в икономическото развитие на народните демокрации 14
2. Разширение на обществения сектор на народното стопанство 21
3. Аграрни реформи 50
4. Планово ръководство на народното стопанство 54
5. Индустриализацията на народно-демократичните страни 61
6. Нови принципи и прояви в областта на труда 64
7. Изменения в частно-капиталистическия сектор 72
8. Изменения в социалната структура 78
9. Ролята на Съветския съюз и стопанската взаимопомощ между народните демокрации 83
10. Икономическите категории и закономерностите при народните демокрации 94

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО
„НАУКА И ИЗКУСТВО"

Евгений Г. Каменов

ИКОНОМИКАТА
на
НАРОДНИТЕ ДЕМОКРАЦИИ

Редактор: Ст. Янев
Коректор: В. Делибашева

Тираж: 10,000

Печатница „Вл. Зографов"

София № 204 август 1949
